

Trabzon İlahiyat Dergisi
Trabzon Theology Journal
ISSN 2651-4559 | e-ISSN 2651-4567
TİD, cilt / volume: 9, sayı / issue: 2
(Güz / Autumn 2022): 357-401

Emevîler Dönemi'nde Siyasi Yaşam ve Edebiyata Etkisi
Siyasi Şiir
The Effects to Political Life and Literature in Umayyad Period
Political Poetry

Sedat Tuna
Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Assist. Prof., Ordu University Faculty of Theology, Department of Basic
Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences
Ordu/Turkey

e-mail: tuna.sedat52@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5832-3724>
DOI: 10.33718/tid.1187431

Makale Bilgisi / Article Information
Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 11 Ekim / October 2022
Kabul Tarihi / Date Accepted: 30 Kasım / November 2022
Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Sedat Tuna, "Emevîler Dönemi'nde Siyasi Yaşam ve Edebiyata Etkisi Siyasi Şiir", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 9/2 (Güz 2022): 357-401

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tid>
mailto: trabzonilahiyatdergisi@gmail.com

Copyright © Published by Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
Trabzon University, Faculty of Theology,
Trabzon, 61080 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Emevî Dönemi'nde Siyasi Yaşam ve Edebiyata Etkisi Siyasi Şiir

Öz

Emevî Devleti siyasi yaşam şartlarının ve yaşam şekillerinin değişikliğe uğradığı, Arab'ın Arap olanla mücadelesi sonucu kurulan Sahâbe ve Tâbiînin henüz hayatta olduğu kısa ömürlü hanedan devleti dönemidir. İslâm tarihinin ilk önemli aşamasını oluşturan bu dönemin en belirgin ve ayırıcı özelliği yaşanan siyasi, fikrî ve askerî olaylardır. Câhiliye Dönemi'nde olduğu gibi bu dönemde de kabilelerle ve soyla övünme "asabiyet" zirveye ulaşmıştır. Kabilecilik, övünmenin öncü kuvveti, kabilesinin lideri konumunda olan kabile şairidir. Bu dönemde şiir, hizip mücadelelerine hizmet ederek şairler arasındaki şiir atışmalarını "nekâiz" grup taassubunun zirvesine ulaşmıştır. Bu dönem şairleri ya kendi kabilesinin ya desteklediği siyasi grubunun ya da mensubu olduğu mezhebinin resmi sözcüsü, yandaş medyası konumundadır. Ümeyyeoğulları şiirden hoşlanırlardı. Şiirin önemini ve şairin toplum nezdindeki konumunu da bilirlerdi. Bundan dolayı şairlere önemli miktarda hediyeler vererek hanedanlıklarını destekleyen taraftarlar toplamışlardır. Çünkü ortaya çıkan her yeni muhalif grubu destekleyen kendi şairleri ve sözcüleri olmuştur. Yönetimi destekleyen şairler adeta yandaş medya, muhalif grupları destekleyen şairler de muhalif medya gibiydiler. Siyasi şiir, tarih boyunca Arap edebiyatında birçok farklı aşamalardan geçmiş ve her dönemde geçmiş dönemlerden farklı ve ayırıcı özellikleri olmuştur. Şiir, Emevî Dönemi'nde ise daha net bir siyasi yapı kazanıp zirveye yerleşmiştir. Bu çalışmada "Emevî Dönemi siyasi yaşamı, hanedan taraftarı ve Alevî şairlerin şiirlerinin edebiyata siyasi etkisi ile sadece halifelere yaptıkları övgüleri" ele alınacaktır. Ancak Emevî hanedanının profesyonel meddahları olan Cerîr, el-Ahtal ve muhalif grupların şairlerinin inşâd ettiği şiirlerden örneklere yer verilmeyecektir.

Anahtar Kelimeler: *Arap Dili ve Belâgati, Emevîler Dönemi, Şair, Şiir, Siyaset.*

The Effects to Political Life and Literature in Umayyad Period Political Poetry

Abstract

The Umayyad Dynasty is the short-lived dynasty state period during which the political life conditions and lifestyles had changed, and Companion and Followers generation, which are established after the struggles between Arabs, are still present. The most explicit and distinctive features of this period, which makes up the most important part of Islamic history, are the political, intellectual, and military events. During this period, nationalism and Asabiyyah had reached its peak, as it did in Jahiliyyah Period. The pioneers of nationalism were Tribe poets who were also the leaders of their tribes. Poetry had been a tool for faction struggles and the quarrels between poets reached their peak. The poets of this period are partisan press members of either their tribes' or the political group or sect that they are supporting. The Umayyads had loved poetry. They were aware of the importance of poems and poets in the public eye. Thus, they had gathered supporters for their dynasty by giving substantial amounts of presents to poets. Every emergent opposing party had their own supporters and poets. Those poets who supported the dynasty were like some partisan media, whereas poets who supported the opposing parties were like some op-

posing media. Political poetry had been in various stages throughout Arabic history and in every stage, it had distinctive and different features from the previous stages. However, with the Umayyad Dynasty, it had gained a more political structure and had taken its place at the top. In this paper, “the political life during Umayyad Dynasty, the political effects of the poems of supporter poets and the Alâwi poets to the literature and the praises devoted to the khalifates” will be inspected. The poem examples of Jarir and al-Akhtal, who were professional encomiasts of Umayyad Dynasty, and the poems of opposing parties will not be included.

Keywords: *Arabic Language and Rhetoric, Umayyad Period, Poet, Poem, Politics.*

Giriş

Çalışmanın ana teması iki farklı anlam içeren siyaset ve şiir kelimelerinin oluşturduğu “siyasi şiir” terkididir. Çalışmada özellikle edebiyat kelimesinin, siyaset kelimesine izafet yapılarak “أَدَبُ السِّيَاسَةِ” şeklinde kullanılması ya da edebiyat kelimesinin siyaset kelimesine sıfat yapılarak “الأَدَبُ السِّيَاسِيُّ” ifade edilmesinin örnekleri üzerinde durulacaktır. Siyaset ve edebiyat kavramlarının anlamları verildikten sonra, ilgili kavramların Arap şiirinde şairler tarafından ne şekilde kullanıldıkları örneklerle izah edilmeye çalışılacaktır.

Türkçe sözlükte siyaset kelimesine “Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş ve anlayış.” anlamı verilmiştir.¹

Lisânü'l-Arab sözlüğünde siyaset kelimesine “Toplumun işlerini üzerine alma, yürütme, yönetme işi.”² anlamı verilmiştir.

Siyaset insan yaşamında hayatın merkezidir ve terim olarak “İnsan topluluklarını yönetme sanatı”³ anlamında, edebiyat ise “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü ve yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı”⁴ anlamlarına gelmektedir.

Siyasi edebiyat ise “Yönetimin icraatlarını destekleyen ya da icraatlarına onay vermeyen veya ümmetin savaşta ve barışta diğer milletlerle ilişkilerini- şiir, nesir, hitabet ve diyalogla- ele alan söz sanatıdır.”⁵ diğer bir ifadeyle “Siyasi şiir tek bir hedefe doğru güdümlü şiirdir. O hedefte siyasettir. Hedefine de medih, hiciv, vassf ya da buna benzer farklı yollarla ulaşır. Taraftarlarını, gönül bağı olan kitleyi methederken muhalif grubu hicveder. Bu methiyeyi ya da hicviyeyi ya inanarak canıgönülden ya da inanmayarak gönülsüz yapar. Siyasi şiirin güçlü bir coşkusu ve etki alanının olması zorunludur.”⁶

Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi'nden sonra (632-661) Suriye'nin merke-

1 TDK, *Türkçe Sözlük*, 2125.

2 İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 6/107-108, “ساس.”

3 Keylâlî, *Mevsûatü's-Siyâse*, 3/362-363.

4 TDK, *Türkçe Sözlük*, 754.

5 Hûfî, *Edebü's-siyase fî asrı'l-Emevî*, 8.

6 Fâhûrî, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, 273.

zi Şam'da kurulan İslâm tarihinin ilk hânedan devleti Emevî Devletidir.⁷ Halîfetullah unvanını kullanan Muâviye'nin hilâfet makamına geçmesiyle İslâm tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.⁸ Asırlardır Müslümanların dinî, siyasi ve düşünsel hayatlarını etkileyecek olan siyasi olaylar Emevî Dönemi'nde meydana gelmiştir.

Emevîler Dönemi'nde yaşanan dinî, siyasi ve sosyal gelişmeler Arap şiirini etkilemiş ve şiirde yeni temalar ve yeni yönelişler ortaya çıkmıştır. Araplarla çoğunluğu Müslümanlığı yeni kabul eden diğer ırklara mensup insanların bir arada yaşaması olmuştur. Arapça'yı öğrenen ve bu dille yazıp konuşmaya başlayan bu toplulukların önceki kültür ve medeniyetlerine ait bazı mefhumlar Arap şiirine girmiştir. Bunun yanı sıra dinî motifler şiirin bütün nevilerinde tesirini göstermiştir.⁹ Yine bu dönemde şiir dinin, siyasetin, yeni fetihlerin ve yeni kültürlerin etkisi altında kalmıştır. Özellikle mevâlî unsurlar edebiyat alanına girmişler, Arap Edebiyatı'nı zenginleştirmede etkili görevler üstlenmişlerdir.¹⁰

Şiirle siyaset, Hz. Osman (öl. 35/656) şehit edildikten sonra birbiriyle uyumlu hale gelmiştir. Hz. Osman'ın şehit edilmesinin peşi sıra fitneler, savaşlar ve Arapların gruplara ayrılma süreci başlamış ve kendine has yönetim anlayışı olan her grup, yönetimi ele geçirmek için birbiriyle mücadele etmeye başlamıştır.¹¹

Hizipleşmenin sonucunda Emevîler Dönemi'nde siyaset kelimesinin kullanımı yaygınlaşmıştır. Muâviye (öl. 60/680) bir hutbesinde "Sizlere tek bir yönetim uygulamamız gerekli değildir."¹² demiştir.

Siyasi şiir, Emevîler Dönemi'nde altın çağını yaşamıştır. Siyasi medih şiirleriyle yöneticilere övgülerden, hiciv şiirleriyle bazen yönetim ve yönetilenlerin işleri eleştirilmiş bazen savaşlardan bazen de siyasi gruplar arasındaki meydana gelen tartışma ve atışmalardan bahsedilmiştir.¹³

İslâm dünyasında siyasal açıdan kırılmalar ve kopmalar bu dönem-

7 Yiğit, "Emevîler", 11/87.

8 Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi III*, 163.

9 Yiğit, *Emevîler*, 213.

10 Goldzıher, *Klasik Arap Literatürü*, 50.

11 Kittı, *Fî şiri'l-İslâmî ve'l-Emevî*, 276.

12 Abbas el-Cerrârî, *Fî ş-şiri's-siyâsî*, 1-8.

13 Hûfî, *Edebü's-siyase fî asrı'l-Emevî*, 7-8.

de başlamış,¹⁴ siyasi ve mezhebi mücadeleler şiirin muhtevasını zenginleştirmiştir. Şairlerin bir kısmı iktidar taraftarı olup halifeler tarafından desteklenirken, bir kısmı ise muhalif tutumlarıyla dikkat çekmiştir.¹⁵

Emevî Dönemi'nde siyasi şiir konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında bu konuda sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu konuda Türkçe kaleme alınan çalışmalara A. Subhi Furat'ın *Arap Edebiyat Tarihi*, Kenan Demirayak'ın *Arap Edebiyat Tarihi III* isimli eserleri; İbrahim Usta'nın *Arap Edebiyatında Eşkiya Şairler*, Ömer Ünal'ın *Emevîler Devrinde Sosyal İçerikli Şiir*, Yakup Sevinç'in *Emevîler Dönemi Siyasi Şiir*, Tayyip Tüz'ün *Emevîler Dönemi Siyasi Şiir 'Ferezdak Örneği*, Sedat Tuna'nın *Câhiliye Dönemi'nde Siyasetin Edebiyata Etkisi* isimli makaleleri örnek gösterilebilir.

Bu çalışmanın temel amacı sosyal medya konumunda olan iktidar yanlısı şairlerle muhalif şairlerin şiirlerinden örnekler vererek o dönemdeki siyaset-edebiyat ilişkisini, etkileşimini ve siyasetin şiire yansımalarını ortaya koymaktır.

1. Emevîler Dönemi'nde Edebiyat, Siyasi Şiir ve Özellikleri

Emevîler Dönemi'nde şiir ifadesiyle edebiyat anlaşılmıştır. Siyaset; hilâfeti ve velâyeti göstermek için kullanılmıştır.¹⁶

Benî Ümeyye halifeleri şiire gerekli değeri vermişler, şiir dinlemekten hoşlanmışlar, şiirle coşup şairlere gereğinden fazla değer vererek onları hediye yağmuruna tutmuşlardır. Şairleri, kendi icraatlarını ve halifeliklerini desteklemeleri ve iktidarlarını sağlamlaştırılmaları için propagandist edinmişlerdir.¹⁷

Siyasi şiirin kökleri Câhiliye Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Emevîler Dönemi'nde tedavüle çıkmış yeni bir olgu değildir. Kemâle ermesi, kurallarının tespit edilmesi ve son şeklini alması bu asırda olmuştur. Çünkü şairlerin Emevî siyasetiyle, halifelerin sarayıyla sağlam bağları ve güçlü ilişkileri olmuştur.¹⁸

14 Yiğit, *Emevîler*, 213.

15 Demircan, *Emevîler*, 138.

16 Hûfî, *Edebü's-siyase fî asrı'l-Emevî*, 7-8.

17 Merdum Bek, "el-Ahtal", *Mecelle el-Mecmeu'l-âlemi'l-Arabî*, 3.

18 Nasûlî, *ed-Devletü'l-Emeviyye fî Ş-Şâm*, 207.

Şiir, sosyal ve siyasi şartlara bağlı olarak Emevîler Dönemi toplum hayatında büyük bir rol oynamaya devam etmiş, şairler özellikle iktidar ve muhalifler tarafından el üstünde tutulan değerler olmayı sürdürmüştür. Bu dönemde şiir, kabileler ya da muhalifler tarafından siyasi bir argüman olarak da kullanılmıştır. Toplumda şiir, günümüzde medyanın yaptığı tesiri icra etmiştir. Yöneticiler, keskin dilli hiciv şairlerinden çekinip onlara para, mal ve ne istiyorlarsa vermek zorunda kalmışlardır. Çünkü şiir en güçlü propaganda ve reklam aracı olmuştur. Şairler, bir anda bir insanı ya da yöneticiyi göklere çıkarabilirdi veya yerin dibine batırabilirdi. Kısacası şiir, insanların en önemli iletişim diliydi.¹⁹ Bundan dolayı Emevîler şiirden faydalanmaya özen gösterdiler ve yönetimlerini meşrulaştırmak için onları sarayın basın danışmanı, yönetilenlerin yönetimlerini kabul etmeleri ve yönetimlerini güçlendirmek için propagandist yapmak için şairleri saraylarına davet ettiler. Böylece siyasi şiirin şairleri Emevîler Dönemi'nde en çok ses getiren grup olmuş ve daha sonraki dönemlerde elde edemeyeceği bir makamı işgal etmiştir.²⁰

Siyasi şiir, Emevîler'in himayesinde zirveye çıkmış bir olgudur. Buna ilk sebep, Yezîd'in halifelik makamına tayin edilmesini yâd edip hatırlamak için Muâviye'nin bir güfte yapması ve bunu halk toplulukları önünde şarkı halinde terennüm etmesini Miskînu'd-Dârimî'den (öl. 89/708) istemesi olmuştur.²¹

Benî Ümeyye Dönemi'nde şiir siyasetin etkisi altında gelişmiş, şairler gruplara ayrılarak kendi şiirlerini nazmetmeye başlamışlardır. Siyasi şiir dinî boyayla boyanmıştır. Bunun asıl sebebi siyasi şiirin doğrudan Müslümanların imamet ve hilâfet düşüncesiyle ilintili olmasındandır.²²

Özellikle Emevîler Dönemi şairleri şekil yönüyle Câhiliye Muallakalarını taklit etmişlerdir. Gazel kasidelerinin başlangıcında Atlâl,²³ Fahr ve Kabile Hicvi gibi Câhiliye Dönemi şiir motiflerini kullanmışlardır. İslâm'ın

19 Demircan, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 3/476.

20 Hûfî, *Edebü's-siyase fî asrı'l-Emevî*, 264.

21 Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, 350.

22 Dayf, *et-Teṭavvür ve't-tecdîd fî's-şîri'l-Ümevî*, 101.

23 Atlâl şiirinin ortaya çıkışının temeli, bedevîlerin belli mevsimlerde su ve azık peşinde koşturmaları ve dönüşte rastladıkları ya da geride bıraktıkları kalıntılarıdır. Emevîler Dönemi'nde kasideye giriş kısmında en çok işlenen konuların başında terkedilen diyardaki izlerin tasviri gelmektedir.

zuhuruyla beraber yeni fetihlerin gelişmesiyle birçok yeni şiirsel amaçlar şiirlerde görülmüştür. Şiirlerin lafızları belirgin, hassas, gizemden ve yapmacık olmaktan uzaktır.²⁴

2. Hizipler ve Siyasi Şiirin Şairleri

2.1. Alevî ve Hâşimî Şairler

Bu grup şairlerin sayıları çok olmakla beraber bir kısmı Emevî hânedanının baskılarından korktuğu için kendilerini gizlemişlerdir. Ancak ileriki dönemlerde el-Ferezdek gibi bazı şairler Emevî hânedanından çıkar ve menfaat sağlamak için onlara yönelmişler ve medih şiirlerini onlara tahsis etmişlerdir. Kümeyt b. Zeyd (öl. 126/744) ve Eymen b. Hureym (öl. 80/699) gibi şairler taraf seçmede iki grup arasında tereddüt etmişlerdir. Tereddüt eden şairler Ehl-i Beyt'in, Hz. Ali taraftarlarının öldürülmesine, baskı ve zulüm görmelerine ve zorluklarla karşılaşmalarına üzülen daha fazla sorumluluk sahibi ve daha sempatik şairlerdir.²⁵

2.1.1. Ebû Osmân Yezîd b. Ziyâd b. Rebîa el-Himyerî (öl. 69/688)

Kalbi Hz. Ali sevgisiyle dolu bir kişidir. Emevî hânedanı mensuplarını gizli gizli hicvetmiştir.²⁶ Lakabı "Seyyid" künyesi "Ebû Hâşim'dir" ve Şa'a'nın ileri gelen şahsiyetlerinden birisidir.²⁷

Kendisine iyilik yapan Mervân b. Hakem'i (öl. 685) methetmiştir (Kâmil):

1- عَشِقَ الْمَكَارِمَ فَهَوَّ مُشْتَعِلٌ بِهَا	وَالْمَكْرَمَاتُ قَلِيلَةٌ الْعُشَاقُ
2- بَتَّ الصَّنَاعِ فِي الْبِلَادِ فَأَصْبَحَتْ	تُجْبَى إِلَيْهِ مَحَامِدُ الْأَفَاقِ
3- وَأَقَامَ سَوْقًا لِلثَّنَاءِ وَلَمْ تَكُنْ	سَوْقُ الثَّنَاءِ تُعَدُّ فِي الْأَسْوَاقِ
4- فَكَأَمَّا جَعَلَ إِلَهُهُ إِلَيْكُمْ	قَبْضَ الثُّفُوسِ وَ قِسْمَةَ الْأَرْزَاقِ ²⁸

1. "İyi işleri sever ve o iyi işlerle meşgul olur. Asalet (cömertlik) az sayıda sevgilide bulunur.

24 Ferruh, *Târîhu'l-'ulûm 'inde'l-'Arab*, 371.

25 Ferruh, *Târîhu'l-'ulûm 'inde'l-'Arab*, 371.

26 Ferruh, *Târîhu'l-'edebi'l-'Arabî*, 1/626-627.

27 İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 5/293.

28 Rebîa el-Himyerî, *Dîvân*, 181.

2. O iyilikleri dünyanın dört bir tarafında yaymaya hala devam ediyor ve yaptıkları iyilikler insanlar tarafından da taktir ediliyor.

3. Övgü çarşısı kurdu. Övgü çarşısı çarşılardan kabul edilir değildi.

4. Sanki yaratan size birçok düşmanı öldürmeyi, dostlarına da hediyeleri sağanak yağmur gibi yağdırmayı nasip etti.”

2.1.2. Eymen b. el-Hureym (öl. 80/699)

Siyasi konularda bilgi ve tecrübe sahibi bir sahâbî olan Eymen, hayatı boyunca Müslümanlar arasındaki ihtilaflardan uzak durmaya çalışmıştır. Abdümelik b. Mervân'ın (öl. 86/705) ona bir miktar para verdiği, babasının ve amcasının sahâbî olduklarını hatırlatarak²⁹ kendisinin de Abdullah b. Zübeyr'e (öl.73/692) karşı savaşmasının uygun olacağını söylediğinde Eymen: “Babam ve amcam Resûlullah (a.s.) ile Bedir'de şehit oldu. Kelime-i tevhid'i söyleyen birisiyle savaşmamam için benden söz aldılar. Haydi işine bak! Sana ihtiyacımız yok. Ben namaz kılan bir kimseyle savaşmam.” demiştir:

1- وَلَسْتُ بِقَاتِلٍ رَجُلًا يُصَلِّي
2- لَهُ سُلْطَانُهُ وَعَلَيَّ جُرْمِي
3- أَأَقْتُلُ مُسْلِمًا فِي غَيْرِ جُرْمٍ
عَلَى سُلْطَانٍ آخَرَ مِنْ قُرَيْشٍ
مَعَاذَ اللَّهِ مِنْ قَسَلٍ وَطَيْشٍ
فَلَيْسَ بِتَأْفِئِي مَا عَشْتُ عَيْشِي³⁰

1. “Başka bir Kureyşli'nin iktidara gelmesi için namaz kılan bir adamın asla katili olamam.

2. Hükümdarlık onun, günahım benim olsun! Allah beni başarısızlık ve akılsızlıktan korusun.

3. Suçsuz bir Müslümanı öldüreyim mi? Ne kadar yaşarsam yaşayayım o bana hayırlı değildir.”

2.1.3. el-Ferezdak (öl. 114/732)

Ehli-Beyt sevgisiyle yetişmiş ve halifeliğin onların hakkı olduğuna inanmıştır. Bazen Ehli-Beyt olmayan kişileri de para kazanmak amacıyla inanmadığı halde Emevî halifelerinin halifeliğe en layık kişiler olduklarını ve halifeliğin kendi hakları olduğunu söyleyerek methiyeler inşâd etmiş-

29 Uzun, “Eymen b. Hureym”, 11/551.

30 İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dîmaşk*, 10/43.

lerdir.³¹ Sefih bir hayat süren el-Ferezdak, halife Abdülmelik ve oğulları Velîd, Süleymân ve Yezîd'in gözde şairi olarak bilinmiştir.³²

Emevîler ile olan çok yakın ikili ilişkilerine rağmen anlatılan bir olay el-Ferezdak'ın Ehl-i Beyt'e karşı duyduğu sevgi ve muhabbetini ortaya koymuştur. Hişâm b. Abdülmelik, babasının hilafeti döneminde hacca gitmiş, tavaf ederken Hacerülesved'i öpmek istemiş fakat aşırı kalabalık sebebiyle Hacerülesved'e yaklaşmamıştır. Yorulduğundan dolayı bir oturağın üzerine oturarak tavaf eden hacıları seyretmeye başlamıştır. Şam'dan gelen hacılardan bir grup etrafında toplanmış onunla sohbet ederken Zeynelâbidîn'de (öl. 94/712)³³ o sırada Kâbe'yi tavaf etmekteydi. Hacerülesved'e yaklaşıp onu öpmek istediklerinde tavaf eden kalabalık, onun heybetinden kenara çekilip ona yol vermiş Zeynelâbidîn'de Hacerülesved'i selamlamıştır. Hişâm'ın yanındakilerden birisi tavaf yapan hacıların hepsinin Zeynelâbidîn'e yol verdiğini görünce Hişâm'a bu adamın kim olduğunu sormuştur. Hişâm da Şam bölgesinden gelen halkın Zeynelâbidîn'e biat etmesinden korktuğu için onu tanımadığını söylemiştir. Orada bulunan el-Ferezdak onu tanıdığını belirterek hiç çekinmeden şu meşhur kasidesini okumuştur (Basît):³⁴

- 1- هَذَا الَّذِي تَعْرِفُ الْبَطْحَاءُ وَطَأْتَهُ
 - 2- هَذَا ابْنُ خَيْرِ عِبَادِ اللَّهِ كَلِّهِمْ
 - 3- هَذَا ابْنُ فَاطِمَةَ إِنْ كُنْتَ جَاهِلَهُ
 - 4- وَأَلَيْسَ قَوْلُكَ مِنْ هَذَا بِضَائِرِهِ
 - 5- كَلْنَا يَدَيْهِ غِيَابًا عَمَّ نَفَعُهُمَا
 - 6- اللَّهُ شَرَفَهُ قِدْمًا، وَعَظَمَهُ،
 - 7- مُقَدِّمٌ بَعْدَ ذِكْرِ اللَّهِ ذَكَرَهُمْ
 - 8- إِنْ عُدَّ أَهْلُ التَّقَى كَانُوا أُمَّتَهُمْ،
 - 9- لَا يَسْتَطِيعُ جَوَادٌ بَعْدَ جُودِهِمْ،
- وَالْبَيْتُ يَعْرِفُهُ وَالْحِلُّ وَالْحَرَمُ
هَذَا التَّقِيُّ النَّقِيُّ الطَّاهِرُ الْعَلَمُ
بِحَدِّهِ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ قَدْ حُتِّمُوا
الْعَرَبُ تَعْرِفُ مَنْ أَنْكَرَتْ وَالْعَجَمُ
يُسْتَوَكِّفَانِ وَلَا يَعْرُوهُمَا عَدَمُ
جَرَى بِذَاكَ لَهُ فِي لَوْحِهِ الْقَلَمُ
فِي كُلِّ بَدءٍ وَمَخْتومٍ بِهِ الْكَلِمُ
أَوْ قِيلَ: مَنْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ؟ قِيلَ: هُمْ
وَلَا يُدَانِيهِمْ قَوْمٌ، وَإِنْ كَرَّمُوا

31 Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/649-650.

32 Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, 1/395.

33 Zeynelâbidîn Hz. Hüseyin'in oğludur. Resûl-i Ekrem'in ve Hz. Hüseyin'in neslini devam ettirdiği için "Âdem-i Âl-i abâ" ve "Ebü'l-eimme" diye zikredilmiştir. Ahmet Saim Kılavuz, "Zeynelâbidîn", 44/365-366.

34 el-Ferezdak, *Dîvân*, 511.

10 - يُسْتَدْفَعُ الشَّرُّ وَالْبَلْوَى بِحُبِّهِمْ، وَيُسْتَرَبُّ بِهِ الْإِحْسَانُ وَالنَّعَمُ³⁵

1. "Bu öyle bir kişi ki 'Bathâ'da'³⁶ ayak bastığı yerler, Kâbe, haram bölgesi (Mekke) ve haram bölgesinin dışında yaşayan herkes kendisini tanıır.³⁷

2. Bu öyle bir kişidir ki Allah'ın bütün kulları arasında en hayırlı olanın evladıdır. Bu takva sahibi, soylu, saf ve kavminin ileri gelen efendisi bir kişidir.

3. Eğer onu tanımıyorsan (bil ki) bu, Hz. Fâtıma'nın oğludur. Dedesi de kendisiyle peygamberlik makamı mühürlenmiş Allah'ın son peygamberi Hz. Muhammed'dir (a.s.).

4. 'Bu kimdir?' diye sorup onu tanımamazlıktan gelmen ona değer kaybettirmez. Zira 'tanımıyorum' dediğin bu kişiyi Araplar da Acemler de tanıır.

5. İki eli de cömerttir. Yardım isteyene, acı çekene ve ihtiyaç sahibi herkese sürekli yardım elini (suyu damlar) uzatır.³⁸

6. Allah, bütün insanların kaderlerinin yazıldığı kitapta onu onurlandırdı ve şereflendirdi. Ezelden beri onun büyüklüğü yazıldı.

7. Müslümanlar konuşmaya başlarken ve konuşmalarını sonlandırırken Allah'ı zikrettikten sonra Hz. Peygamber'e (a.s.) ve âline salât ve selâm getirirler.³⁹

8. Eğer takva sahipleri sayılırsa onlar takva sahiplerinin içinde önde gelenleridirler. Ya da yeryüzünün en hayırlı insanları kim? Diye sorulduğunda: Onlardır denilir.

9. Onların cömertliğinden sonra onlardan daha cömert kimse olmaz. Cömert olsalar bile hiçbir kavim onların cömertliğine yaklaşamaz.

10. Sevgi ve muhabbetleriyle felaketleri ve belaları onlardan uzaklaştırırlar. Sevgileriyle, muhabbetleriyle iyilikleri ve hayırları çoğaltırlar."

35 el-Ferezdak, *Dîvân*, 511-515.

36 Bathâ (Ebtah), geniş mekân, Mekke ve geniş arazisi veya Zülhuleyfe'ye (Hac ve umre kastiyla Medine'den Mekke'ye gidenlerin ihrama girdiği mikât yerinin ismi) verilen isim. Salim Öğüt, "Ebtah", 10/82-83.

37 Dünya ehlinin hepsi Zeynelâbidîn'i tanıır.

38 Onun yardımı kesintisiz bütün ihtiyaç sahiplerine yağmurun damladığı gibi sürekli damlar.

39 Bundan dolayı Allah'ı zikirden sonra onların zikri gelir.

Hişâm, el-Ferezdak'ın inşâd ettiği bu kasidesine öfkelenir ve kendisini Mekke ile Medine arasında bir yere hapsedirir.⁴⁰

Daha sonra el-Ferezdak Allah'ın Abdilmelik b. Mervân'ı (öl. 96/715) kendi mülküne halife tayin ettiğini belirterek metheder (Basît):

- 1- قَالَارِضُ لِلَّهِ وَلَاهَا خَلِيفَتُهُ وَصَاحِبُ اللَّهِ فِيهَا غَيْرُ مَغْلُوبٍ
2- بَعْدَ الْفَسَادِ الَّذِي قَدْ كَانَ قَامَ بِهِ كَذَابُ مَكَّةَ مِنْ مَكْرٍ وَتَخْرِيبِ
3- وَالنَّاسِ فِي فِتْنَةٍ عَمِيَاءَ قَدْ تَرَكْتَ أَشْرَاقَهُمْ بَيْنَ مَقْتُولٍ وَمَحْرُوبِ
4- دَعَا لِيَسْتَخْلِفَ الرَّحْمَنُ خَيْرَهُمْ وَاللَّهُ يَسْمَعُ دَعْوَى كُلِّ مَكْرُوبِ
5- فَأَصْبَحَ اللَّهُ وَلى الْأَمْرِ خَيْرَهُمْ بَعْدَ إِخْتِلَافٍ وَصَدَعٍ غَيْرِ مَشْعُوبِ⁴¹

1. "Yeryüzü Allah'ındır ve onu halife olarak tayin etti.⁴² Yeryüzünde Allah'ın yenilgiye uğramayan dostudur.

2. Mekke'nin yalancısının⁴³ kurguladığı tuzak ve sabotajdan sonra ortaya çıkan fitneden

3. İnsanlar kör fitnenin içindeyken önderlerini öldürülenlerin ve savaşanların arasında yalnız bıraktı.

4. Rahman'ın kendisine onlardan en hayırlısını halife seçmesi için dua ettiler. Çünkü Allah her kederli kişinin yakarışını işitir.

5. Allah halifeliği onlar arasında seçtiği en hayırlı kişiye fitneden sonra ayrılığa düşmeden düşman karşısında yekvücut olarak verdi."

el-Ferezdak halifeliği döneminde devletin sınırları Hindistan'a kadar dayanan, İslâm'da ilk hastaneleri kuran, her görme engelliye Beytül-mâl'den nafakasını alması için yardımcı her bir yatalak hastaya bakıcı tahsis eden ilk kişidir. Ve mühründe "Ey Velîd! Sen ölüsün" yazan Şam'daki Emevî halifelerinden Velîd b. Abdilmelik b. Mervân'ı metheder (Tavîl):

- 1- لَأَمْ أَنْتَنَا بِالْوَالِدِ خَلِيفَةً مِنْ الشَّمْسِ لَوْ كَانَ ابْنُهَا الْبَدْرُ أَنْجَبُ
2- وَمِنْ عَبْدٍ شَمْسٍ أَنْتَ سَادِسُ سِنَةٍ خِلَافَتٍ كَانُوا مِنْهُمْ الْعَمُّ وَالْأَبُ

40 el-Ferezdak, *Dîvân*, 511.

41 el-Ferezdak, *Dîvân*, 26.

42 Şair, Allah'ın halifeliği Abdülmelik b. Mervân'a ve ailesine verdiğine işaret etmiştir. Allah ona yardım etti artık kimse ona galip gelemez.

43 Burada Mekke'nin yalancısı sözüyle Abdullah b. Zübeyr'i kastetmiştir. el-Ferezdak, *Dîvân*, 26.

3- هُدَاةٌ وَمَهْدِيَّيْنِ عُنْمَانُ مِنْهُمْ وَمَرَوَانُ وَابْنُ الْأَبْطَحَيْنِ الْمُطَبِّبِ

4- أَرَى التَّقْلَيْنِ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ أَصْبَحَا مِيدَانِ أَعْنَاقًا إِلَيْكَ تَقَرَّبُ⁴⁴

1. "Bir anne Velîd'i halife olarak benî Şems kabilesinden getirdi. Eğer onun yavrusu Bedir'den olsaydı daha soylu olurdu.

2. Abd-i Şems'ten altıncı halifenin altıncısıdır. Bunlar peş peşe amca ve baba olarak halifelik görevinde bulunmuşlardı.

3. Hidayet üzere olanlar ve kendisine hak yol gösterilenlerden Hz. Osman, hoş isimli olan Mervân ve Muaviye de onlardandır.

4. İki ağır şeyi cinleri ve insanları sana yakın olmak için boyunlarını sana doğru uzatırken görüyorum."

el-Ferezdak, Yezîd b. Abdilmelik'i (öl. 105/724) methederken Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın aralarında var olan ilişki ile Ümeyyeoğullarını ilişkilendirmiştir. Üç halifenin cennette yüksek makamlar elde edeceklerine vurgu yaparak Ümeyyeoğulları'nın da onlar gibi cennete gireceklerini inşâd ettiği şiirinde dile getirmiştir (Basît):

1- يَا خَيْرَ حَيٍّ وَقَتِّ نَعْلٍ لَهُ قَدَمًا وَمَيِّتٍ بَعْدَ رُسُلِ اللَّهِ مَقْبُورِ

2- لَوْ لَمْ يُبَشِّرْ بِهِ عَيْسَى وَبَيَّنَّهُ كُنْتُ التَّيْبِي الَّذِي يَدْعُو إِلَى النُّورِ

3- أَنْتَ إِذْ لَمْ تَكُنْ إِيَّاهُ، صَاحِبُهُ مَعَ الشَّهِيدَيْنِ وَالصِّدِّيقِ فِي السُّورِ

4- فِي عُرْفِ الْجَنَّةِ الْعُلْيَا الَّتِي جُعِلَتْ لَهُمْ هُنَاكَ بِسَعْيِ كَانٍ مَشْكُورِ

5- صَلَّى صُهَيْبٌ ثَلَاثًا ثُمَّ أَنْزَلَهَا عَلَى ابْنِ عَفَّانَ مُلْكًا غَيْرَ مَقْصُورِ

6- وَصِيَّهُ مِنْ أَبِي حَفْصٍ لِسِتِّهِمْ كَانُوا أَجْبَاءَ مَهْدِيٍّ وَمَأْمُورِ

7- مُهَاجِرِينَ رَأَوْا عُنْمَانَ أَقْرَبَهُمْ إِذْ بَايَعُوهُ لَهَا وَالْبَيْتِ وَالطُّورِ

8- فَلَنْ تَزَالَ لَكُمْ وَاللَّهِ أَتْبَتَهَا فَيُكِّمُ إِلَى نَفْحَةِ الرَّحْمَنِ فِي الصُّورِ⁴⁵

1. "Ey yaşayanların en hayırlısı (Muhammed a.s.)! Ayağını ayakkabı korumuşken Resûlullah'tan (a.s.) sonra o da vefat etmeli ve mezara defnedilmelidir.

2. Eğer İsâ onu müjdeleyip peygamberliğini haber vermeseydi, o nura davetçi Peygamber sen olurdu.

44 el- Ferezdak, Dîvân, 75.

45 el-Ferezdak, Dîvân, 190-191; Bağdâdî, Hizânetü'l-edeb, 5/290.

3. *Eğer sen, onunla arkadaş olamasan da işte onunla yoldaş olan iki şehit (Ömer ve Osman) ve siddîk yüksek yerde (mağarada) ona arkadaştı.*

4. *Onlara cennetin en yüksek makamlarında saraylar hazırlanmıştır. Bu ikramlar onların teşekkürüne değer yaptıkları uğraş ve çabalarının sonucudur.*

5. *Ömer'in şehadetinden sonra Süheyb⁴⁶ onun vasiyetine göre üç gün namaz kıldırdı Osman'a hilâfet tahsis edilene dek.*

6. *Ebû Hafs'ın⁴⁷ sevdiği, hak üzere olan ve görevlendirilen altı kişiye⁴⁸ yaptığı vasiyetidir.*

7. *Muhacirler Osman'ı kendilerine en yakın kişi görüp hilafet, aile, sorumluluk içinde gelenlere bey'at ettiler.*

8. *Artık bu bey'atı kalıcıdır ve Allah aranızda sabit kılmıştır. Rahman sûra üfleyene dek."*

el-Ferezdak, Velîd b. Abdilmelik'i methederken Muâviye'nin Sıffîn günlerinde özellikle Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Beni Ümeyye'nin devlet kuracağı beklentisi içerisinde olduğunu inşâd ettiği şiirinde dile getirmiştir (Tavîl):

- 1- وَإِنَّكَ رَاعِي اللَّهِ فِي الْأَرْضِ تَنْتَهِي
إِلَيْكَ نَوَاصِي كُلِّ أَمْرٍ وَأَخْرَهُ
- 2- وَمَا زِلْتُ أَرْجُو آلَ مَرْوَانَ أَنْ أَرَى
لَهُمْ دَوْلَةً وَالِدَهُرُ جَمِّ دَوَائِرُهُ
- 3- لَدُنْ قُتِلَ الْمَظْلُومُ أَنْ يَطْلُبُوا بِهِ
وَمَوْلَى دَمِ الْمَظْلُومِ مِنْهُمْ وَتَأْتِرُهُ
- 4- مُلُوكٌ لَهُمْ مِيرَاثٌ كُلُّ مَشْوَرَةٍ
وَبِاللَّهِ طَاوِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ وَنَاشِرُهُ⁴⁹

1. *"Sen yer yüzünde Allah'ın çobanısın. (Sana itaat edilir) Her işin yetkisini, evvelini ve âhirini sana bırakırız.*

2. *Her daim Mervân ailesini devlet yönetiminde görmeyi ümit ediyorum, sonsuza dek bütün kuvvetli idarecilik onlarda toplanmıştır.*

46 Suheyb b. Sinân el-Buhtürî (öl. 38/659). Hz. Ömer, vefat etmeden önce devlet işlerini yürütmek ve mescitte namaz kıldırmak için onu şûra kararıyla yerine vekil bırakmış; vefat edince cenaze namazını Suheyb kıldırmıştır.

47 Hz. Ömer'in künyesidir.

48 O dönemde el-aşeretü'l-mübeşşere'den hayatta kalan 6 kişiyi kastetmiştir.

49 el-Ferezdak, *Dîvân*, 221.

3. *Mazlum⁵⁰ öldürüldüğünde efendiler senin isyankârlardan mazlununun intikamını almanı istiyorlar.*

4. *Halifelik onların hakkıdır. Bütün istişareler onlara miras kaldı. Allah'a yemin olsun ki onlar emîr sahibidir ve emîrin naşiridirler."*

Zayıflara yardım etmek, esirleri hürriyetine kavuşturmak gibi özelliklerinin yanı sıra yolunu şaşırانların kiblesi ve ellerinin bereketli yağmur gibi olduğunu söyleyerek Süleyman b. Abdilmelik b. Mervân'ı nitelerken övgüsünde aşırıya kaçmıştır (Tavîl):

فَقَدَمَاتٌ عَنِ أَرْضِ الْعِرَاقِ جِبَالُهَا	1- هَلُمَّ إِلَى الْإِسْلَامِ وَالْعَدْلِ عِنْدَنَا
وَلَا غَيْرُهَا إِلَّا سَلِيمَانُ مَالُهَا	2- فَمَا أَصَبَحْتَ فِي الْأَرْضِ نَفْسٌ فَقِيرَةٌ
وَخَيْرُ شِمَالٍ عِنْدَ خَيْرِ شِمَالِهَا	3- يَمِينِكَ فِي الْإِيمَانِ فَاصِلَةٌ لَهَا
إِلَى الْقَصْدِ وَالْوُثْقَى الشَّدِيدِ جِبَالُهَا	4- فَاصْبَحْتَ خَيْرَ النَّاسِ وَالْمُهْتَدَى بِهِ
وَأُخْرَى هِيَ الْعَيْبُ الْمُنْغِيثُ نَوَالُهَا	5- يَدَاكَ يَدُ الْأَسْرَى الَّتِي أَطْلَقْتَهُمْ
وَمِنْ عُقْدَةٍ مَا كَانَ يُرْجَى إِنْجِلَالُهَا	6- وَكَمْ أَطْلَقْتَ كَفَاكَ مِنْ قَيْدِ بَائِسٍ
فَكَكَّتْ وَأَعْنَقَا عَالِيَهَا غِلَالُهَا	7- كَثِيرًا مِنَ الْأَسْرَى الَّتِي قَدْ تَكَنَعَتْ
كَمَا الْأَرْضُ أَوْتَادُ عَلَيْهَا جِبَالُهَا	8- وَجَدْنَا بَنِي مَرْوَانَ أَوْتَادَ دِينِنَا
بِهَا إِنْ يَضَلَّ النَّاسُ يَهْدِي ضَلَالُهَا ⁵¹	9- وَأَنْتُمْ لِهَذَا الدِّينِ كَالْقِبْلَةِ الَّتِي

1. *"İslâm ile şereflenmekte acele edin adalet bizdedir. Irak topraklarında yanan fitne ateşi yok oldu.*

2. *Yeryüzünde hiçbir ihtiyaç sahibi kalmadı. Eğer bir ihtiyaç sahibi varsa onun hamisi de Süleyman'dır.*

3. *Sağ elin sağ elleri üzerindedir ve onları ayıran bir ayraç gibidir. Sol elin ise olması gereken en hayırlı sol taraftadır.*

4. *İnsanların en hayırlısı, niyet edilen hedefe ulaştıran rehber ve tutulacak ipi sağlam olan kişi oldun.*

5. *Senin elinin biri esirleri hürriyetine kavuşturan el, diğeri de nasipleri bereketli yağmur gibi yağdıran eldir.*

6. *Nice zayıf ve güçsüz insanlara yardım ettin. Çözülmesi umulmayan*

50 Mazlumdan kasıt halife Hz. Osman'dır. el-Ferezdak, *Dîvân*, 221.

51 el-Ferezdak, *Dîvân*, 428.

nice kördüğümüleri çözdün.

7. Terkedilmiş birçok esiri kelepçelerinden, nice boyunlarından zincirlenmiş esiri de esaretten kurtardın.

8. Dağlar yeryüzünün direkleri olduğu gibi Mervanoğullarını da dinimizin direkleri olarak bulduk.

9. Sizler; eğer insanlar haktan ayrılırlarsa onların yeniden hakka dönmelerine sebep olan bu din için kible gibisiniz.”

2.1.4. Kümeyt el-Esedî (öl. 126/744)

Kümeyt, Emevîler'e karşı Hz. Peygamber'in (a.s.) mensup olduğu Hâşimoğulları'nı ve özellikle o sıralarda hilâfet mücadelesi veren Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'yi destekleyen siyasi içerikli şiirleriyle tanınmıştır. Hz. Hüseyin'in kızı Fâtıma tarafından kendisine “Şâiru Ehli'l-Beyt” unvanı verilmesinden sonra şöhreti artmıştır.⁵² Kümeyt'in siyasi yaşamını iki aşamada incelemek mümkündür. Birinci aşama Emevî taraftarı ikinci aşama ise Hâşimî taraftarı olmasıdır. Günümüze ulaşan divanının ¼'ü Hâşimiyyâttır. Kabilesi ile Benî Ümeyye arasında anlaşmazlık olmasına rağmen yine de Emevî halifelerini methetmiştir.⁵³

İmamlar Kureyş'tendir ve Kureyşliler Hz. Peygamber'e (a.s.) en yakın şeref sahibi insanlardır. Bundan dolayı yönetime en yakın adayın Kureyşliler olduğunu inşâd ettiği şiirinde dile getirmiştir (Tavîl).⁵⁴

1- وَجَدْنَا لَكُمْ فِي آلِ حَامِيمٍ⁵⁵ آيَةً تَأْوَلَهَا مِنَّا تَقِيٌّ وَمُعْرِبٌ⁵⁶

2- وَقَالُوا وَرَثَانَهَا أَبَانَا وَأُمَّنَا وَمَا وَرَثَتُهُمْ ذَاكَ أُمَّ وَلَا أَبٌ

3- يَزُونَ لَهُمْ فَضْلاً عَلَى النَّاسِ وَاجِباً سَفَاهاً وَحَقُّ الْهَاشِمِيِّينَ أَوْجِبُ

4- وَلَكِنْ مَوَارِيثُ ابْنِ أَمْتَةِ الَّذِي بِهِ دَانَ شَرْقِيٌّ لَكُمْ وَمُعْرِبٌ⁵⁷

52 Rahmi Er, “Kümeyt el-Esedî”, 26/551-552.

53 Tuleymât- el-Eşkar, *eş-Şuarâü' fi'l-asri'l-Emevî*, 446-455.

54 Tuleymât- el-Eşkar, *eş-Şuarâü' fi'l-asri'l-Emevî*, 462.

55 آلِ حَامِيمٍ Kelimesini şair burada isim olarak kullanmıştır.

56 مُعْرِبٌ Kelimesi açık, aşikâr anlamındadır.

57 Kümeyt, *Dîvân*, 521-524.

1. "Yakın dostlar, sizler⁵⁸ için ح ile başlayan âyeti⁵⁹ bulduk. Kim bu âyeti te'vil ederse, ancak bizim gizli ya da aşikâr benî Hâşim taraftarı ve onlara karşı olan sevgimizi ortaya koymuş olur."⁶⁰

2. Bize hilafet anamızdan babamızdan kaldı dediler. Ancak halifelik onlara analarından ya da babalarından miras kalmamıştır.⁶¹

3. Bunun yanı sıra sefih insanlar onların hilafete layık olduğunu görüyorlar. Ancak Hâşimoğulları hilafete daha layıktır.

4. Ancak Âmine binti Vehb'in oğlunun (Hz. Muhammed a.s.) arkasında bıraktığı miras doğuda ve batıda kabul görüp itaat edilmiştir."

Hâşimiler'e olan sevgisi "Onlar Hz. Peygamber'in (a.s.) soyudur ve ben onlardanım." sözyle şu beyitlerde zirveye ulaşmıştır (Tavîl):⁶²

1- بِنِي هَاشِمٍ رَهْطِ النَّبِيِّ فَإِنِّي	بِهِمْ وَلَهُمْ أَرْضَى مَرَارًا وَأَغْضَبُ
2- خَفَضْتُ لَهُمْ مِنِّي جَنَاحِي مَوَدَّةً	إِلَى كَتْفِ عِطْفَاهُ أَهْلًا وَمَرْحَبُ ⁶³
3- وَمَنْ غَيْرَهُمْ أَرْضَى لِنَفْسِي شِيعَةً	وَمَنْ بَعْدَهُمْ لَا مَنْ أَجَلٌ وَأَرْجَبُ
4- إِلَيْكُمْ ذَوِي آلِ النَّبِيِّ تَطَلَّعَتْ	نَوَازِعُ مِنْ قَلْبِي ظِمَاءً وَأَرْبَبُ
5- فَطَائِفَةٌ قَدْ أَكْفَرْتَنِي بِحُبِّكُمْ	وَوَطَائِفَةٌ قَالُوا مُسِيءٌ وَمُذْنِبُ
6- فَمَا سَاءَ نِيَّ تَكْفِيرُ هَاتِيكَ مِنْهُمْ	وَلَا عَيْبُ هَاتِيكَ الَّتِي هِيَ أَعْيَبُ ⁶⁴

1."Benî Hâşim Hz. Peygamber'in (a.s.) soyudur ve ben onlardanım. Dinimin emirlerinde onlardan razıyım ve onlar kınandığında kınayana da öfkeliyim.

2. Merhamet elimi onların göğüslerine doğru sağdan ve soldan uzattım ve onları kucakladım. Onlar misafirlerini hüsnü kabul ile kabul etmeye

58 Benî Hâşim'i kastetmiştir.

59 De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum." eş-Şûrâ 42/23.

60 Bu beyitte Kümeýt benî Hâşim'den kendisiyle olan akrabalık bağlarını devam ettirmesini istemiştir.

61 Kümeýt bu beyitte "hilafet onlara miras kalmadı" diyenleri yalanlamıştır.

62 Tuleymât- el-Eşkar, eş-Şuarâü' fi'l-asri'l-Emevî, 464.

63 Kümeýt burada teşbihi belîğ yaparak sevgiyi kuşun iki kanadına benzetmiştir.

64 Kümeýt, Dîvân, 515-519.

*en layık ve kendilerine misafir gelenler için mekanları geniş olan kişilerdir.*⁶⁵

3. Kim Muhammed'in (a.s.) âlinden başkasından razı olursa nefsim için o Şîa'dır. Onlardan başka kimseye saygı duymam ve yüceltmem.

4. İşte sizlere kalbimle ve aklımla özlediğim, istediğim peygamberin âlinin âlimleri.

5. Bir grup⁶⁶ onları sevdiğim için beni tekfir etti. Diğer bir grupta⁶⁷ 'O suçlu ve günahkârdır' dediler.

6. Onlardan Hereviyye'nin beni tekfir etmesi beni sevindirdi. Çünkü onlara olan sevgim kesindir ve beni tekfir etmelerinde bir sıkıntı yoktur. Mürcie'nin ayıplamasında da ayıp yoktur çünkü onların ayıp ve kusuru daha çoktur."

Hiz. Peygamber'in (a.s.) Gâdir-i Hum'daki vasiyetinin tevîl gerektirmeyecek şekilde açık olduğunu ret ve inkâr etmenin ihtimal dahilinde olmadığını Hiz. Ali'yi seçilmiş imam yaptığını⁶⁸ inşâd ettiği şiiriyle dile getirmiştir:

1- وَأَصْفَاهُ النَّبِيُّ عَلَى اخْتِيَارٍ
مَا أَعْيَى الرَّقُوضَ لَهُ الْمَذِيعَا
2- وَيَوْمَ الدُّوْحِ⁶⁹ دَوْحَ غَدِيرِ حُومٍ
أَبَانَ لَهُ الْوَلَايَةَ لَوْ أُطِيعَا
3- وَلَكِنَّ الرُّجَالَ تَتَابَعَوْهَا
فَلَمْ أَرَ مِثْلَهَا خَطَرًا مَبِيعَا⁷⁰

1. "Peygamber (a.s.) onu seçti. Ali'nin zikredildiğini kim reddedebilir, gizleyebilir. Onun ismini ilan etti.

2. Gâdir-i Hum'da Hiz. Peygamber (a.s.) Ali'nin hilafetini kendisine itaat edilmesi için açıkça beyân ettiler.

3. Ancak insanlar Ali'ye biat etmek üzere aralarında anlaştılar. Bu biat gibi önemli bir alışveriş (biat) görmedim."

65 Şairin İki taraftan kastettiği bir taraftan misafirlerini iyi ağırlamaları, diğer taraftan da misafirhanelerinin geniş olmasıdır. Kümeyt, *Dîvân*, 515-519.

66 Kümeyt burada Hükümün sadece Allah'a ait olduğu sloganiyle Hiz. Ali'ye karşı çıkan Harûriyye'yi kastetmiştir.

67 Kümeyt burada Mürcie'yi kastetmiştir. Kümeyt, *Dîvân*, 519.

68 Tuleymât- el-Eşkar, *eş-Şuarâü' fi'l-asri'l-Emevî*, 462.

69 الدُّوْحُ: Ağaç gövdesi, soy ağacı anlamındadır. Hiz. Peygamber (a.s.) "Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır." buyurdular.

70 Kümeyt, *Dîvân*, 623.

Kümeýt diğer bir şiirinde yine Hz. Ali'yi yüceltmeye, imametine biat ettiğini ilan etmeye ve diğer üç halifeye yapılan hakaretlere, kötü söz ve iftiralara razı olamayacağını dile getirmiştir (Vâfir):

1- أَهْوَى عَلِيًّا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا
أَرْضَى بِشَيْئٍ أَبِي بَكْرٍ وَلَا عُمرًا
2- إِنَّ الرَّسُولَ رَسُولَ اللَّهِ قَالَتْ لَنَا
إِنَّ الْوَلِيَّ عَلِيٌّ غَيْرَ مَا هَجَرْنَا⁷¹

1. "Hz. Peygamber (a.s.) Ali'yi müminleri emîri olarak ilan ettiler. Ne Ebû Bekir'e ne de Ömer'e küfredilmesine asla razı olamam.

2. Allah'ın elçisi Hz. Muhammed (a.s.) bize 'Kesinlikle Veli Alidir.' bu-yurdular doğru sözle."

3. Emevî Hânedanı Siyasi Şairleri

Muâviye b. Ebî Süfyân ve kendisinden sonra gelen Emevî halifelerini şiirleriyle destekleyen şairler grubudur.

3.1. Abdullah b. Zübeyr el-Esedî (öl. 75/694)

Kûfelidir ve Kûfelilerin şairidir. Esedî'nin Emevî hânedanı ile ilişkileri Muâviye Dönemi'ne kadar dayanmaktadır. Medih ve hiciv şairidir. Siyasi olaylarda yer almıştır. Zübeyrîleri hicvetmiş Emevîleri methetmiş böylece onların sevgisini kazanarak servet sahibi olmuştur. Bunun yanı sıra söylediği hiciv şiirleri sebebiyle de işkence görmüş, hapse atılmıştır.⁷²

Esedî, Bişr b. Mervân'ın (öl. 75/694) huzuruna girerek huzurda durmuş, Benî Ümeyye'nin durumu hakkında düşünmeye başlamış, göz ucuyla da halifenin vakar ve duruşunu temaşaya başlamıştır. Mervân şaire senin aklında sanki bir şiir var söyle de dinleyelim dediğinde halifeyi şu şiiriyle methetmiştir (Vâfir):

1- كَأَنَّ بَنِي أُمَيَّةَ حَوْلَ بَيْشِرٍ
نُجُومٌ وَسَطَهَا فَمَرُّ مُنْبِرٍ
2- هُوَ الْفَرْعُ الْمَقْدَّمُ مِنْ فُرَيْشٍ
إِذَا أَخَذَتْ مَاخِذَهَا الْأُمُورُ
3- فَأَنْتَ الْغَيْثُ قَدْ عَلِمْتَ فُرَيْشٌ
لَنَا وَالْوَاكِفُ الْجَوُّ الْمَطِيرُ⁷³

1."Sanki Benî Ümeyye Bişr'in etrafındaki yıldızlar gibidir. Yıldızların tam orta yerinde de parlayan ay vardır.

71 Kümeýt, *Dívân*, 628.

72 Esedî, *Şiir*, 5.

73 Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye*, 323.

2. *Benî Ümeyye Kureyş'in önde gelen uzayan dalı gibidir. İşleri üstlendiğinde işler yolunda gider.*

3. *Sen Kureyş'in tanıdığı yağmur gibisin. Sen bizim için üzerimize sicim gibi yağmur yağdıran bulutsun."*

Bişr b. Mervan bu şiiri dinledikten sonra Esedî'ye beş bin dirhem verilmesini emretmiştir.⁷⁴

3.2. Ubeydullah b. Kays b. Şüreyh er-Rukayyât (öl. 75/694)

Irak'ta iken Velîd b. Abdülmelik b. Mervân'ın hanımı için yazdığı bir gazel onu öfkelenmiştir. Bunun üzerine öldürülmekten korkan İbn Kays Kûfe'ye kaçtı. Burada Kuseyyire adında tanımadığı bir kadının evine sığındı ve bir yıldan fazla bir süre onun evinde saklandı. Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib'e (öl. 8/6299 sığındı. Ondan Abdülmelik'in kendisini bağışlaması için aracılık etmesi ricasında bulundu. Abdullah b. Ca'fer'in aracılığıyla Abdülmelik onu affetti ve huzuruna kabul ederek methiyelerini dinledi. Ancak şairi ihsandan mahrum bıraktı. Bunun üzerine Abdullah b. Ca'fer, ona hayatı boyunca yetecek kadar para vereceğini vaad etti, ayrıca yıllık 40.000 dirhem maaş bağlamıştır.⁷⁵

Rukayyât, Abdülaziz b. Mervân'ı methederken Ümeyyeoğulları'nın ahlâkında herhangi bir bozulma olmadığına ve verecekleri hediyelerin isteyenler için hazır bekletildiğine vurgu yapmıştır (Vâfir):

سَ فِي أَخْلَاقِهِمْ رَتْقُ	1- لَحْيِي مِنْ أُمِّيَّةَ لِي
فِ فِي وَادِيهِمْ وَرَتْقُ	2- يَكُونُ لِخَابِطِ الْمَعْرُ
إِذَا مَا أَصْبَحُوا نَعَقُوا	3- أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ قَوْمِ
نَدَى وَالْحِلْمُ وَالصِّدْقُ ⁷⁶	4- يَجُلُّ بِهِ إِبْنُ لَيْلَى وَال

1. *Ümeyyeoğulları soyunun ahlâkında herhangi bir bozulma yoktur.*

2. *Vereceği hediyeler isteyenler için hazırdır ve hediyeleri yaşadıkları vadilerin yaprakları kadar çoktur.*

3. *Onlar fitne çıkardıklarında bana kavimden daha sevgilidir.*

74 Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 6/323.

75 Ali Şakir Ergin, "İbn Kays er-Rukayyât", 20/108-109.

76 Rukayyât, *Dîvân*, 158-159.

4. Leyla'nın oğluna cömertlik, tahammül ve doğruluk yakışmaktadır.

3.3. A'sâ b. Rebîa (öl. 85/679)⁷⁷

Asıl ismi Abdullah b. Hârîce eş-Şeybânîdir. A'sâ olarak bilinmektedir. Emevîlere taassup derecesinde bağlıdır. Abdülmelik b. Mervân'ın huzuruna girdiğinde Mervân ona sende ne kaldı diye sorduğunda "Ben şunu diyorum" diyerek⁷⁸ Mervân'ın huzurunda okuduğu şiiriyle halifeyi methetmiştir:

- 1- وَمَا أَنَا فِي أَمْرِي وَلَا فِي خُصُومَتِي مَهْتَضِمٌ حَقِّي وَلَا قَارِعٌ سُنِّي
2- وَلَا مُسْلِمٌ مَوْلَايَ⁷⁹ عِنْدَ جِنَايَةِ وَلَا خَائِفٌ مَوْلَايَ مِنْ شَرِّ مَا أُجْنِي
3- وَأَنْ فُوَادًا بَيْنَ جَنَبِيَّ عَالِمٌ بِمَا أَبْصَرْتُ عَيْنِي وَمَا سَمَعْتُ أذُنِي
4- وَقَضَّيْتَنِي فِي الشَّعْرِ وَاللَّبِّ أَنَّنِي أَقُولُ عَلَى عِلْمٍ وَأَعْرِفُ مَا أَعْنِي
5- وَأَصْبَحْتُ إِذْ فَضَلْتُ مَرْوَانَ وَإِنَّهُ عَلَى النَّاسِ قَدْ فَضَلْتُ خَيْرَ أَبِي وَإِبْنِ⁸⁰

1. "Kararlılığımın mükemmelliği ve yönetimimin doğruluğundan dolayı yaptığım hiçbir şeyden pişmanlık duymuyorum."⁸¹

2. Kuzenim bir suç işlediğinde onu yüzüstü bırakmaz onu savunurdum ve suçumun cezasını ona çektirmezdim. Kuzenim kötülük yaptığında da korkmuyorum.

3. Gözlerimin gördüğü, kulaklarımın duyduğu ve etrafımda olanları kalbim hisseder.⁸²

4. Beni şiirde ve akılda üstün kabul etti. Ben bildiğimi söyler beni ilgilendiren konuları bildiğim ancak ilimle konuştuğum için beni şiir ve akılda (diğerlerine) üstün tuttu.

5. Bundan dolayı Mervân b. el-Hakem ve oğlu Abdülmelik'i diğer insanlara tercih ettim ve onları en iyi baba ve en hayırlı oğul kabul ettim."

Abdülmelik b. Mervân övgü dolu bu şiiri dinlediğinde benim ne

77 Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye*, 320.

78 İsfahânî, *el-Egânî*, 18/344.

79 مَوْلَايَ Amcaoğlu anlamındadır.

80 Ebül-Ferec, *el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem*, 7/51.

81 Anlamı, şerefim ve namusumdan dolayı hakkımı yedirmem ve iyi yaptığımdan pişman da olmamamdır.

82 Akıllıdır, uyanıktır ve işlerin nasıl idare edeceğini konusunda uzmandır.

yapmam gerekir, diye kendisine sormuştur. Daha sonra da A'şâ'ya on bin dirhem, on elbise, develerden on hisse ve on bin ziraat arazi hediye etmiştir.⁸³

Emevîler Zübeyrilere karşı büyük bir zafer elde ettiklerinde şairlere hediyeler dağıtmış ve insanları servete gark etmişlerdir. Emevîlerden hediye alan şairlerden birisi de A'şâ b. Rebîa'dır. İnşâd ettiği şiirinde⁸⁴ Abdülmelik b. Mervân'ı methetmiştir. A'şâ, Mervân'ın İbn Zübeyr ile savaşıp savaşmama konusunda tereddüt yaşadığı bir anda huzuruna girerek "Bu konu ile ilgili bir şiir inşâd ettim" demiştir. Abdülmelik'te "Sen yapıcı bir üslup ile nasihat ederek içten konuşursun haydi şiirini oku dinleyelim" demiştir. Bunun üzerine Zübeyrîlerin hilafete layık olmadıklarını, hilafete kendilerinin layık olduğunu dile getirdiği şu şiiri ile onu savaşa ikna etmiştir:

عجل النتائج بحملها فأحالتها	1- آل الزبير من الخلافة كالتى
ما لا تطيق فضيعة أحمالها	2- أو كالضعاف من الحمولة حُملت
كم للغواة أطلتم إمهالها	3- قوموا إليهم لا تناموا عنهم
ما زلتم أركانها وئمالها	4- إن الخلافة فيكم لا فيهم
فانهض بيمينك فافتتح أقالها ⁸⁵	5- أمسوا على الخيرات قفلا مغلقا

1. "Zübeyr taraftarları hilafet konusunda karnında taşıdığı yavrusunu aceleyle doğurup başkasına teslim eden gibidir.

2. Ya da yüklendiği yükü taşımaya gücü yetmeyen ve taşıdığı yükü zayi eden acizler gibidir.

3. Onlara karşı dik durun ve onları önemsemeyin. Size nice yoldan çıkanlara doğru yolu bulması için süre tanıdınız.

4. Halifelik onların değil sizin hakkınızdır. (Sizden yardım istenildiği müddetçe) Hilafet için temel unsur oldunuz.

5. Daima hayır üzere kilit vurulmuş kişiler olunuz. Sağ elinle düzelt ve vurulan kilitleri aç!"

Abdullah b. Mervân A'şâ'nın okuduğu şiiri dinleyince tebessüm et-

83 İsfahânî, *el-Egânî*, 18/344.

84 Sellûmî, *ed-Devletü'l-Emevîyye*, 1/623.

85 İsfahânî, *el-Egânî*, 18/345.

miş ve doğru söyledin diyerek kendisini taktir etmiştir.⁸⁶

3.4. Kâ'b b. Cuayl (öl. 86/705)

Hristiyan Benî Tağlib kabilesine mensup şairdir. Aynı zamanda Kâ'b b. Cuayl; Benî Tağlib kabilesinin, Şamlıların ve Muâviye'nin özel şairidir.⁸⁷ İslâm'ın tebliğinin ilk zamanlarında Müslüman olmamış ancak daha sonra Müslüman olmuştur. Kendi kabilesinden Hristiyan şair el-Ahtal'ı Emevî hânedanı ile tanıştıırıp Ensar'ı hicvetmesi için Yezîd'e öneren kişidir.⁸⁸

Kâ'b b. Cuayl, Muâviye ile Sıffin Savaşı'na katılmış ve Muâviye'ye hakaret etmiş ancak daha sonra inşâd ettiği şiiriyle Muaviye'den özür dileyerek onu methetmiştir:

- 1- نَدِمْتُ عَلَى شَتْمِ الْعَشِيرَةِ بَعْدَمَا مَضَى وَاسْتَتَبْتُ لِلرَّوَاةِ مَذَاهِبُهُ
- 2- فَأَصْبَحْتُ لَا أُسْتَطِيعُ رَدًّا لِمَا مَضَى كَمَا لَا يُرَدُّ الدَّرُّ فِي الضَّرْعِ حَالِهِ
- 3- مَعَاوِيَ أَنْصِفْ تَغْلِبَ ابْنَةَ وَائِلٍ مِنْ النَّاسِ أَوْ دَعَهَا وَحَيًّا تُضَارِبُهُ
- 4- قَلِيلٌ عَلَى بَابِ الْأَمِيرِ لِبَاثَتِي إِذَا رَابِنِي بَابُ الْأَمِيرِ وَحَاجِبُهُ⁸⁹

1. Aşirete sövdükten sonra pişman oldum, râvilerin bu konuda devam ettirdikleri görüşleri vardır.

2. Artık geçmişte olanlara karşılık verme gücüm yoktur. Sağılan sütün tekrar memeye dönüşünün mümkün olmadığı gibi.

3. Ey Muâviye! Milletin arasında Vâil'in kızı Tağlib'e insaflı davran ya da boş ver çünkü hayatları farklıdır.

4. Benim emîrin kapısında bulunmam (beklemem) azdır eğer endişeleneceğim bir şey olursa emîrin kapısı ve koruyucusunu beklerim.

Cuayl, hicrî 36 yılında Sıffin Savaşı başlamadan önce Hz. Ali ile Muâviye arasında sonra da Şamlılarla Iraklılar arasında meydana gelen olaylarda muhaliflerin görüşlerine karşı çıkarak Emevîler tarafını desteklediğini şu şiiriyle dile getirmiştir:

- 1- أَرَى الشَّامَ تَكَرَّهُ مُلْكُ أَهْلِ الْعِرَاقِ وَأَهْلَ الْعِرَاقِ لِهِمْ كَارِهُونَا

86 İsfahânî, *el-Egânî*, 18/345.

87 İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 5/479.

88 Tulaymât- el-Aşkar, *eş-Şuarûü fî'l-Asri'l-Ümevî*, 103.

89 İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ'*, 2/650.

- 2- وكلُّ لصاحبه مُبْغِضٌ
يرى كلَّ ما كان من ذاك دينا
- 3- إذا ما رمونا رميناهم
ودناهم مثل ما يُقرضونا
- 4- وقالوا عليّ إمامٌ لنا
فقلنا رضينا ابنَ هندٍ رضينا
- 5- قالوا نرى أن تدينوا لنا
فقلنا لهم لا نرى أن ندين⁹⁰

1. “Şam’ın Irak ahalisinden hoşlanmadığını, Irak ahalisinin de Şamlılardan hoşlanmadığını,

2. Her iki ahalinin birbirlerinden nefret ettiklerini, her iki ahalinin birbirinden nefret etmesi sebebiyle ortaya çıkan her şeyi din olarak kabulendiklerini görüyorum.

3. Onlar bizi suçlarlarsa bizde onları suçlarız. Onların bize verdikleri zararın mislisiyle bizde onlara karşılık veririz.

4. Onlar bize ‘Ali imamımızdır’ dediler. Biz de onlara ‘Hind’in oğlundan⁹¹ tamamen razıyız’ dedik.

5. Bize Ali’nin imamlığını kabul etmemizin gerekli olduğunu söylediler. Bizde onlara onun imamlığını kabul etmediğimizi söyledik.”

3.5. Miskîn ed-Dârimî (öl. 89/708)

Emevî yöneticileriyle iyi münasebet kurmuş, Basra ve Kûfe valiliklerinde bulunmuş ve Bişr b. Mervân onun şiirlerini beğenmiştir. Muâviye, oğlu Yezîd’i veliaht tayin etmek istediği zaman şairin şiirlerinden yararlanmıştı.⁹²

Miskîn ed-Dârimî Muaviye’den sonra yerine oğlu Yezîd’in halife olması gerektiğini inşâd ettiği şiirinde dile getirmiştir (Tavîl):

- 1- إليك أمير المؤمنين رحلتها
تثير القطا ليلا وهن هجودُ
- 2- ألا ليت شعري ما يقول ابنُ عامر
ومروان أم ماذا يقول سعيدُ
- 3- بني خلفاء الله مهلا فامها
يبوءها الرحمن حيث يريدُ
- 4- إذا المنبر العَرَبِي خلاه ربه
فان امير المؤمنين يزيدُ⁹³

90 Minkârî, *Kitâbü Vak’ati Siffîn*, 56.

91 Muâviye b. Ebî Süfyân. Minkârî, *Kitâbü Vak’ati Siffîn*, 56.

92 Özbalıkcı “Miskîn ed-Dârimî”, 30/185.

93 Miskîn ed-Dârimî. *Dîvân*, 32-33.

1. "Müminlerin emîri devemin yürüyüşü son sürat sanadır. Onlar geceyi uykusuz geçirirken kaya kuşu dehşete kapılır,

2. İbn Âmir'in ve Mervân'ın ne söylediğini ya da Saîd'in ne söylediğini keşke bir bilseydim,

3. Allah'ın halifesinin oğulları! Acele davranmayın, Rahmân işleri istediği gibi evirip çevirir,

4. Batıdaki minber ise boş bırakılmıştır. Çünkü orası müminlerin emîri Yezîd içindir."⁹⁴

3.6. Adî b. Rikâ el-Âmilî⁹⁵ (öl. 95/714)

Şam'da yaşamış, çok tanınmayan Emevî Dönemi şairlerinden birisidir. Benî Ümeyye'yi methetmiş hararetle siyasetlerini desteklemiştir.⁹⁶

Allah'ın methettiği on özelliğe Ömer b. Abdülaziz'in sahip olduğu söyleyerek onu övmüştür (Tavîl):

1- جَمَعْتَ الْوَلَاتِي يَحْمُدُ اللَّهَ عَبْدُهُ	عَلَيْهِنَّ فَلَيْهِنَّ ۚ لَكَ الْخَيْرُ وَاسَلَّ
2- فَأَوْلَاهُنَّ الْبِرُّ وَالْبِرُّ غَالِبٌ	وَمَا بِكَ مِنْ غَيْبِ السَّرَائِرِ يُعَلِّمُ
3- وَثَابِتَةٌ كَانَتْ مِنَ اللَّهِ نِعْمَةٌ	عَلَى الْمُسْلِمِينَ إِذْ وَلِي خَيْرٌ مَعِنَا
4- وَثَالِثَةٌ أَنْ لَيْسَ فِيكَ هَوَادَةٌ	لِمَنْ رَامَ ظُلْمًا، أَوْ سَعَى سَعْيَ مُجْرِمٍ
5- وَرَابِعَةٌ أَنْ لَا تَزَالَ مَعَ النَّقَى	نَضْبٌ بِمِمْوِنٍ ⁹⁷ مِنَ الْأَمْرِ مِزْمٍ
6- وَخَامِسَةٌ فِي الْحُكْمِ أَنْكَ تَنْصِفُ	الصَّعِيفَ، وَمَا مِنْ عَلَّمَ اللَّهُ كَالْعَمِيِّ
7- وَسَادِسَةٌ أَنْ الَّذِي هُوَ رَبَّنَا	اضْطَفَاكَ فَمَنْ يَتَّبِعَكَ لَا يَتَنَدَّمُ
8- وَسَابِعَةٌ أَنْ الْمَكَارِمَ كُلَّهَا	سَبَقَتْ إِلَيْهَا كُلَّ سَاعٍ وَمُلْجَمٍ
9- وَثَامِنَةٌ فِي مَنْصِبِ النَّاسِ أَنَّه	سَمَا بِكَ مِنْهُمْ مُعْظَمٌ قَوْقٌ مُعْظَمٌ
10- وَتَاسِعَةٌ أَنْ الْبَرِّيَّةَ كُلَّهَا	يَعْدُونَ سِبَابًا مِنْ إِمَامٍ مَتَمِّمٍ

94 Efendisi batıdaki minderi boşalttı. Çünkü müminlerin emîri Yezîd b. Muâviyedir. Mis-kîn ed-Dârimî, *Dîvân*, 32-33.

95 Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye*, 322.

96 Adî b. Rikâ, *Dîvân*, 11-15; İsfahânî, *el-Egâni*, 9/210.

97 "على الطائر الميمون" kelimesi 'bereket' anlamındadır ve yola çıkacak yolculara "Allah seni muvaffak kılsın, hayırlı yolculuklar anlamında duadır. Modern Arapçada da uçak ile yolculuk yapanlara bu söz söylenilmektedir.

11- وَعَاشِرَةٌ أَنْ الْحُلُومَ تَوَاعِيحُ لِحَلْمِكَ فِي فَصْلِ مَنْ الْقَوْلِ مُحْكَمٍ⁹⁸

1. "Allah'ın kulunu övdüğü özellikleri kendi üzerinde topladın. Yaptığın iyi işler seni sevindirsin ve her türlü tehlikeden uzak tutsun.

2. Sizde var olan Allah'ın övdüğü özelliklerden birincisi: Doğruluktur. Doğrulukta şahsınızda baskındır. Gizlice yapmış olduğun hayır işleri bilinir.

3. İkincisi: Allah'tan Müslümanlara verilmiş bir lütuftur. Sahip olduklarını halka dağıtanların en hayırlısı halife oldu.

4. Üçüncüsü: Zulüm yapmak isteyenlere ya da suç işleyenlere karşı asla müsamaha gösterip göz yummazsın.

5. Dördüncüsü: Takva sahibi kişilerle beraber olmaya devam edersin. Önemli işlerde de başarılı olmak için çaba ve gayret gösterirsin (yürürsün).

6. Beşincisi: Yönetim kabiliyetinizdir. Siz zayıfın hakkını kollayıp hakkını verirsiniz. Allah bir kimseye bir şey öğretmez (vermez) ise onun basireti bağlanmıştır.

7. Altıncısı: Seni başımıza halife olarak seçen Rabbimizdir. Kim sana tabi olursa asla pişmanlık duymaz.

8. Yedincisi: Bütün soylu davranışları şahsınızda topladınız. Her çaba ve gayretinizle insanların ihtiyaçlarını gidermede bizden daha üstün oldunuz.

9. Sekizincisi: Makam ve mevki sahibi kişiler ki en çok onlar seni cesaretlendirir (yüceltir).

10. Dokuzuncusu: İnsanların hepsi kendilerine gönderilen hediyelerin mükemmel halifeden geldiğini düşünür.

11. Onuncusu: Siz kesin sözü söyleyerek hüküm verdiğinizde müsamaha (sabır) hoşgörünüze bağlıdır."

Adî b. Rikâ diğer bir şiirinde de yine Ömer b. Abdülaziz'i metheder (Kâmil):

- 1- وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى أَمِيرِي زَادَنِي ضَنْأًا بِهِ نَظَرِي إِلَى الْأَمْرَاءِ
2- تَسْمُو الْعُيُونُ إِلَيْهِ حِينَ يَرِيئَهُ كَالْبَدْرِ فَرَجَّ طَخِيئَةَ الظُّلَمَاءِ
3- عَمَّرَ الَّذِي جَمَعَ الْمَكَارِمَ كُلَّهُ وَإِبْنُ الْخَلِيقَةِ أَفْضَلُ الْخُلَفَاءِ

98 Adî b. Rikâ, Dîvân, 31-32.

4- وَالْأَصْلُ يَنْبُتُ فِرْعَهُ مُتَنَاثِلًا وَالْكَفُّ لَيْسَ بِنَائِهَا بِسِوَاءٍ⁹⁹

1. "Emîrime bakınca onunla benim değerim artar. Bakışım hânedan mensuplarıdır.

2. Gözler onu görünce sanki gecenin zifiri karanlığını aydınlatan dolunay gibi aydınlanır.

3. Ömer, bütün asaleti şahsında toplayan kişidir. Halifenin oğludur ve halifelerin en iyisi en üstünüdür.

4. Dalların hepsi kökünden yetişip yayılır, avcunun parmak uçları asla eşit değildir."

Velîd b. Abdülmelik'in Hz. Peygamber'in (a.s.) emîrû'l-mü'minîni olduğunu, kendisine halifelik verildiğini ve Allah kendisine yardım ettiğini söyleyerek onu methetmiştir (Basît):

- 1- صَلَّى الذِي الصَّلَاةُ الطَّيِّبَاتُ لَهُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِذَا مَا جَمَعُوا الْجُمُعَا
- 2- عَلَى الذِي سَبَقَ الْأَقْوَامَ ضَاحِيَةً بِالْأَجْرِ وَالْحَمْدِ حَتَّى صَاحَبَاهُ مَعَا
- 3- هُوَ الذِي جَمَعَ الرَّحْمَنُ أُمَّتَهُ عَلَى يَدَيْهِ وَكَانُوا قَبْلَهُ شِيعَا
- 4- عُذْنَا بِذِي الْعَرْشِ أَنْ نَحْيَا وَتُفْقِدَهُ وَأَنْ نَكُونَ لِرَاعٍ بَعْدَهُ تَبَعَا
- 5- إِنَّ الْوَلِيدَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَهُ مُلْكٌ عَلَيْهِ أَعَانَ اللَّهُ فَارْتَفَعَا
- 6- لَا يَمْنَعُ النَّاسُ مَا أُعْطِيَ الذِينَ هُمْ لَهُ عِبَادٌ وَلَا يُعْطُونَ مَا مَنَعَا¹⁰⁰

1. "Müminler onun için Allah dua ederek (salat) ve başarılı olmasını ister. Allah'ın Peygamberi Muhammed el-Mustafa'ya (a.s.) dua (rahmet) ettiği gibi.

2. O, bütün kavimler arasında açık ara önde gidendir, sevap ve mükâfatını iki arkadaşıyla beraber alandır.

3. Allah Muhammed'in (a.s.) ümmetini Velîd'in eliyle bir araya topladı ki daha önce hiziplere bölünmüş haldeydiler.

4. Arşın sahibine sığınırız ki verdiği nimetlerin devamını versin, eğer onu kaybedersek ondan sonra çobana baş eğmek zorunda kalırız.

5. Velîd Hz. Peygamber'in (a.s.) emîrû'l-mü'minînidir. Ona halifelik

99 Adî b. Rikâ, Dîvân, 54.

100 Adî b. Rikâ, Dîvân, 82-83.

verilmiş ve Allah ona yardım ederek onu yüceltmıştır.

6. İnsanlara verdiklerini engelleyemezler, onlar onun hizmetçileridir. Bir şeyi engellediğinde de engellediğini onlara veremezler."

Diğer bir şiirinde de Allah'ın Abdülmelik'i toplumu ıslah etmesi için halife seçtiğini söyleyerek methetmiştir (Kâmil):

- 1- وَإِذَا الرَّبِيعُ تَتَابَعَتْ أَنْوَاؤُهُ فَسَقَى حُنَاصِرَةَ¹⁰¹ الْأَخْصَ¹⁰² فَجَادَهَا
- 2- نَزَلَ الْوَلِيدُ بِهَا فَكَانَ لِأَهْلِهَا غَيْثًا أَعَاتَ أَنْيْسَهَا وَبِلَادَهَا
- 3- وَلَقَدْ أَرَادَ اللَّهُ إِذْ وَلَاكَهَا مِنْ أُمَّةٍ إِصْلَاحَهَا وَرَشَادَهَا
- 4- وَعَمِرَتْ أَرْضَ الْمُسْلِمِينَ فَأَقْبَلَتْ وَتَفِيَتْ عَنْهَا مَنْ يُرِيدُ فَسَادَهَا
- 5- وَأَصَابَتْ فِي أَرْضِ الْعَدُوِّ مُصِيبَةً بَلَغَتْ أَقَاصِي غُورِهَا وَبِنَجَادَهَا
- 6- ظَفَرًا وَ نَصْرًا مَا تَنَآوَلَ مِثْلَهُ أَحَدٌ مِنَ الْخُلَفَاءِ كَانَ أَرَادَهَا
- 7- وَإِذَا رَأَى نَارَ الْعَدُوِّ تَضَرَّمَتْ سَامِي جَمَاعَةٍ أَهْلِهَا فَاقْتَادَهَا
- 8- أَطْفَأَتْ نَارَ الْحَرْبِ - نِيرَانَ الْعَدُوِّ - وَأَوْقَدَتْ نَارَ قَدْحَتِ بِرَاحَتِيكَ زِنَادَهَا¹⁰³

1. "İlkbahar yağmurları hiç duraksamadan yağmış ve el-Ahass bölgesinde bulunan Hunâsira beldesini bolca sulamıştı.

2. Velîd b. Abdülmelik bu bölgeye gelmiş; ehline, dostlarına ve belde-sine yağmur olup yağmıştır.

3. Allah seni halife olarak seçti ve senin elinle ümmetin ıslahını ve akli selim ile hareket etmelerini istedi.

4. Sen Müslümanların yaşadıkları yerleri imâr ettin ve gerçekleştirdi-ğin imâr faaliyetlerini kabul ettiler. Yaptığın imâr faaliyetlerini kabul etme-yenleri de sürgün ettin.

5. Düşmanlarını yaşadıkları yerlerin en uzak sınırlarına ve yüksek te-pelerine kadar ulaşacak musibetlere uğrattın.

6. Galip geldin zaferler elde ettin. Bu zaferleri elde etmek isteyen sen-den önceki halifelerden hiçbirisi bu zaferleri elde edememişti.

101 حُنَاصِرَةَ Şam'da bir belde ismidir. Ömer b. Abdülaziz küçükken buraya gelmiştir. Adî b. Rikâ, *Dîvân*, 39.

102 الْأَخْصُ Halep şehrinde meşhur ve büyük bir köy ismidir. Adî b. Rikâ, *Dîvân*, 39.

103 Adî b. Rikâ, *Dîvân*, 39-40-41.

7. İnsanlardan bir grup tutuşturulan ve yükselen düşman ateşini¹⁰⁴ gördüğünde yakılan ateşe öncülük etti.

8. Tutuşturulan savaş ateşini (düşman ateşini) söndürdün. Savaş ateşi önünde kibrit çöpüyle yakılmıştı.”

3.7. Râî en-Nümeyrî (öl. 97/71)

Develere ve deve çobanlarına ait betimlemeleri ya da bunlara dair söylediği bir beyitten dolayı Râilibil (deve çobanı), Râî en-Nümeyrî ve kısaca Râî (çoban) lakabıyla anılmıştır.¹⁰⁵

Yezîd b. Muâviye'nin babasından sonra hilafete en lâıyk kişi olduğunu söylemiştir (Kâmil):

- 1- أَبوكَ الَّذِي أَجْدَى عَلَيَّ بِنَصْرِهِ فَأَسَكَّتْ عَنِّي بَعْدَهُ كُلَّ قَائِلٍ
- 2- وَأَنْتَ إِمْرُؤٌ لَا بُدَّ أَنْ قَدْ أَصَبْتَنِي مَوْعِدَةَ دَيْنٍ عَلَيْكَ وَعَاجِلٍ
- 3- وَقَدْ عَلِمْتَ قَيْسَ وَأَفْنَاءَ خَنْدِفٍ وَمَذْحِجٍ إِذْ وَاقِفِيهِمْ فِي الْمَنَازِلِ
- 4- ثَنَانِي عَلَيْكُمْ آلَ حَرْبٍ¹⁰⁶ وَمَنْ يَمَلِّ سِوَاكُمْ فَإِنِّي مُهْتَدٍ غَيْرِ مَائِلٍ
- 5- رَأَيْتَكَ دَوُوَ الْأَحْلَامِ خَيْرًا خِلَافَةً مَنِ الرَّائِعِينَ فِي التَّلَاعِ الدَّوَاحِلِ
- 6- وَأَجْرَاتُ أَمْرِ الْعَالَمِينَ وَلَمْ يَكُنْ لِيُجْزَى إِلَّا كَامِلٌ وَإِبْنُ كَامِلٍ¹⁰⁷

1. “Baban (Muâviye) bana hediyeler vererek yardım etti. Benim aleyhimde konuşanların hepsini de susturdu.

2. Ey Muâviye! Elbette sen bana hayır vadeden kişisin. Bu hayır ya daha sonra ödenecek borçtur ya da şu an senden bana gelen acil yardımdır.

3. Senden uzak bölgelerde kendi diyarlarında yaşayan Kays, Hındıf, Mezhiç kabileleri ve diğer Arap kabileleri senin yiğitliğini ve asaletini bildi (tanıdı).

4. Ey Ümeyyeoğulları! Gerçek övgüm sizedir. Birileri sizin yolunuzdan ayrılıp sapkınlığa düşse de ben doğru yolunuzdan ayrılmadan sizi destekleyen birisiyim.

104 Şair o dönem de ortaya çıkan fitne hareketlerini kastetmiştir. Adî b. Rikâ, *Dîvân*, 40.

105 Tülücü, “Râî en-Nümeyrî”, 34/426-427.

106 آل حَرْبِ Benî Ümeyye.

107 Râî en-Nümeyrî, *Dîvân*, 194.

5. Akıl sahipleri, bereketli topraklar da gezip dolaşan mütefekkirler, yükseklerde ve vahalarda yaşayanlar halifelerin en hayırlısı ve halifelîğe en layık kişi olarak sizi gördü.

6. İnsanların yapılması gereken işlerini yapmak için yemin ettin. Ancak Kâmil ve Kâmil olanın oğlu yapılması gereken işleri yapar.”

Râî en-Nümeyrî doksan iki beyitten oluşan kasidesinde Abdülmelik b. Mervân'ı en cömert ve zalimlere karşı mazlumlara yardım eden bir halife olarak niteleyerek methetmiştir (Kâmil):

- 1- أُولِيَّ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّا مَعَشَرٌ حُفْنَاءُ نَسْجُدُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا
- 2- عَرَبٌ نَرَى لِلَّهِ فِي أَمْوَالِنَا حَقَّ الزَّكَاةِ مُتَزَلًّا تَنْزِيلًا
- 3- قَوْمٌ عَلَى الْإِسْلَامِ لَمَّا يَمْتَعُوا مَاعُونُهُمْ¹⁰⁸ وَيَضِيَعُوا التَّهْلِيلَا
- 4- فَادْفَعْ مَظَالِمَ عَيْلَتِ أبنَاءِنَا عَنَّا وَأَنْقِذْ شِلُونَا الْمَأْكُولَا¹⁰⁹
- 5- فَتَرَى عَطِيَّةَ ذَاكَ إِنْ أَعْطَيْتُهُ مِنْ رَبِّنَا فَضْلًا وَمِنْكَ جَزِيلَا
- 6- أَنْتَ الْخَلِيفَةُ حِلْمُهُ وَفِعَالُهُ وَإِذَا أَرَدْتَ لِظَالِمٍ تَنْكِيلَا
- 7- وَأَبُوكَ ضَارِبٌ بِالْمَدِينَةِ وَحَدَهُ قَوْمًا هُمْ جَعَلُوا الْجَمِيعَ شُكُولَا
- 8- قَتَلُوا ابْنَ عَفَّانَ الْخَلِيفَةَ مُحْرِمًا وَدَعَا فَلَمْ أَرْ مِثْلَهُ مَخْذُولَا
- 9- فَتَصَدَّعَتْ مِنْ بَعْدِ ذَاكَ عَصَاهُمْ شِقْقًا وَأَصْبَحَ سَيْفُهُمْ مَسْلُولَا
- 10- إِنِّي حَلَفْتُ عَلَى يَمِينِ بَرَّةٍ لَا أَكْذِبُ الْيَوْمَ الْخَلِيفَةَ قِيلَا
- 11- وَإِذَا قُرَيْشٌ أَوْقَدَتْ نِيرَانَهَا وَتَكَتْ صَغَائِنَ بَيْبَهَا وَذُحُولَا
- 12- فَأَبُوكَ سَيْدُهَا وَأَنْتَ أَمِيرُهَا وَأَشَدُّهَا عِنْدَ الْعَرَائِمِ جُولَا¹¹⁰

1. “Ey müminlerin emîri! Bizler sabah akşam Allaha secde eden Hanif¹¹¹ topluluğuz.

2. Bizler Arabız)zimmî değiliz(. Biz Allah'ın üzerimize farz kıldığı zekâtı, öşrû, sadakayı verir ve indirdiği hakkı, bâtılı biliriz.

108 مَاعُونُهُمْ لَمَّا يَمْتَعُوا Şair bu sözüyle el-Mâ'ûn sûresi “Onlar halka gösteriş yaparlar. Hayra da engel olurlar.” 107/6-7 âyetine işaret vardır.

109 يَلُؤُ الْمَأْكُولَا Vahşi hayvanların parçalayıp yedikleri leş artıkları anlamındadır.

110 Râî en-Nümeyrî, *Dîvân*, 206-207.

111 Bizler hakiki Müslümanlarız. Secde etmekten maksat namaz kılmaktır. Râî en-Nümeyrî, *Dîvân*, 206-207.

3. Biz hâlâ İslâm dini üzereyiz. Farz olan zekâtın verilmesine engel olmayız,¹¹² namazımızı kılmayı, yüksek sesle tehlîl¹¹³ getirmeyi ihmal etmeyiz.

4. Bizden zulmü uzaklaştır ey müminlerin emîri! Zulmün çoğalması çocuklarımıza ağır gelir. Bizden geriye kalan gariplere de merhamet et.

5. Eğer zulmü bizden kaldırırsanız bunu Rabbimin bize lütfettiği bir hediyeye, sizden de fazlasıyla cömertlik olarak kabul ederiz.

6. Sen sabırlı, yaptığı işleri güzel ve cömertliği ile bilinen halifemizsin. Zalimi cezalandırmak istediğinizde hak ettiği gibi cezalandırmaya da gücünüz yeter.

7. Babanız ey müminlerin emîri! Toplumda fitne çıkarmak ve kendi arzularına göre fırkalara ayrılmak isteyenlere karşı Medine'de tek başına savaştı.

8. Tefrika çıkarmak isteyen bu grup Osman'ı haram ayında (oruçluyken) kanını helal sayacak hiçbir sebep yokken katletti. Kendisine yardım için çağırıda bulunduğu çağrısına icâbet etmediler onu yardımsız bıraktılar. Onun gibi yardımsız bırakılan hiçbir kimseyi görmedim.

9. Osman katledildikten sonra Müslümanlar fırkalara ayrıldılar. Kılıçları kınından çekip savaştılar ve kılıçlar ile hüküm verdiler.

10. Ben bugün halifeye asla yalan söylememek üzere dosdoğru yemin ettim.

11. Kureyş savaşa hazırlandı, savaş ateşini yaktı, içlerindeki kin ve nefretlerini kalplerinde gizledi.

12. Babanız ey müminlerin emîri! Felaketlerde Kureyş'in lideridir. Siz de işler sıkıntıya girdiğinde sıkıntıları çözmeye onların en kararlı emîrisiniz."

3.8. Ebü'ş-Şa'sâ' Abdullah b. Rü'be el-Accâc (öl. 97/715)

Hz. Osman'ın hilâfetinin ilk yıllarında Basra'da doğmuş ve Basra'da yetişmiştir. Ebû Hüreyre (öl. 58/678) ile görüşerek ondan hadis dinlemiştir.

112 Onlar gösteriş yapanlardır ve hayra da mâni olurlar. (el-Mâûn 107/6-7) âyetlerine işaret vardır.

113 Tehlîl, lâ ilâhe illallah demektir.

tir.¹¹⁴ Accâc, urcûzeleriyle Yezîd b. Muâviye, Abdülazîz b. Mervân, Bişr b. Mervân, Süleyman b. Abdümelik ve Haccâc b. Yûsuf gibi Emevî yöneticilerini övmüştür.¹¹⁵

Accâc, Yezîd b. Muâviye'yi daima hak üzere olan, müşriklere hak ettiği cezayı veren Allah'ın kılıçlarından keskin bir kılıç olduğunu söyleyerek methetmiştir (Recez):

فَقَدَ رَأَى الرَّأُوُونَ عَيْرَ الْبُطْلِ	1- وَالرَّائِدِ ¹¹⁶ الْمُثْرِي وَخَيْرِ الْعَيْلِ
إِذْ زَلَزَلَ الْأَقْوَامُ لَمْ تَزَلْزِلْ	2- أَنْتَ يَا زَيْدُ يَا بَنَ الْأَفْحَلِ
إِذَا طَارَ بِالنَّاسِ قُلُوبُ الضُّلَلِ	3- عَن دِينَ مَوْسَى وَالرَّسُولِ الْمُرْسَلِ
وَكُنْتَ سَيْفَ اللَّهِ لَمْ يُقْلِلْ ¹¹⁷	4- قِتْلًا وَإِضْرَارًا مَن لَمْ يُقْتَلِ

1. "Gezip dolaşip ehli için yaşanacak yer arayan, aile fertlerine hayırlı kişisin. Görenler sende doğru düşünceyi, bâtılı değil hakkı gördüler.

2. İnsanlar zayıflayıp dinlerinden uzaklaşmaya başladıklarında kahrâmanlık ve şöhreti insanlar arasında yayılan en şerefli kişinin (Muâviye) oğlu ey Yezîd! Sen dinden uzaklaşmadın.

3. Kalpleri sapkınlıkta olanlar gibi insanlar tökezleyip haktan saptığında sen Mûsa ve gönderilmiş Peygamber Hz. Muhammed'in (a.s.) dininden ayrılıp asla onlar gibi olmadın.

4. Müşrikleri öldürürsün, eğer müşrik öldürülmezse sen ona hak ettiği gerekli cezayı verirsin. Sen kılıcında çentik (körlük)olmayan Allah'ın kılıçlarından keskin bir kılıçsın."

Abdilmelik b. Mervân'ı halifelige en layık kişi olduğunu söyleyerek methetmiştir (Recez):

وَحَصَلُ الْكَفَيْنِ عَيْرُ نِكْسِ	1- رَأْسُ قِوَامِ الدِّينِ وَابْنُ رَأْسِ
فَنَارَتِ الْعَيْنُ مِمَّا بَجِسِ	2- كَالْغَيْثِ هَدَّ الرَّجْسَ بَعْدَ الرَّجْسِ
سَحَّ النَّهَارَ وَإِذَا مَا مُسِي	3- مَاءِ نَشَاصِ هَاجَ بَعْدَ التَّيَاسِ
أَنَّ أَبَا الْعَبَّاسِ أُولَى نَفْسِ	4- قَدَّ عَلِمَ الْقُدُوسُ مَوْلَى الْقُدْسِ

114 Ferruh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/570.

115 Kılıç "Accâc", 1/320-321.

116 Ehline yalan söylemeyen. Accâc, *Dîvân-ı Accâc*, 2/251.

117 Accâc, *Dîvân-ı Accâc*, 2/251.

5- مَجْعَدِنِ الْمَلِكِ الْقَدِيمِ الْكِرْسِ فُرُوعِهِ وَأَصْلِهِ الْمُرْسِيِّ¹¹⁸

1. Önderdir, önderin oğludur ve dinin temelidir. Avuçları nemlidir, hayırlıdır. Asla ters yüzlük, zayıflık yoktur.

2. Çakan şimşekten daha şiddetli yağmur yağdıran ve suyu kendiliğinden fişkıran su pınarı gibidir.

3. İnsanların akşamlayıp yağmur yağmasından ümitlerini kestiğinde yağmur yağdıran bulut gibidir.

4. Muhakkak Kudüs'ün mevlâsı Kuddûs olan zât bilir ki en üstün kişi Ebû'l-Abbas'dır.¹¹⁹

5. Kadîm mülkü değerli, usul ve fûruu hem köklü hem şerefli dir.¹²⁰

3.9. Ebû Mihcen Nusayb b. Rebâh¹²¹ (öl. 108/726)

İslâmî Dönem'in kıymetli şairlerinden birisidir. Fasih Arapça konuşmasıyla tanınmıştır. Medih, nesîb ve risâ da öncüdür. Halifelerin yanında büyük değeri vardır. Halifeler onun mersiyelerini ve methiyelerini beğenmiştir.¹²²

Nusayb, Süleyman b. Abdilmelik'in (öl. 99/717) huzuruna girdiğinde Abdülmelik'in huzurunda el-Ferez dak da bulunmaktaydı. Abdülmelik el-Ferez dak'a "Ya Ebâ Firâs bir şiir oku dinleyelim." demiş ve ondan bir methiye şiiri beklerken el-Ferez dak fahr temalı şu şiirini okumuştur (Tavîl):

- 1- وَرَكَبٍ كَأَنَّ الرِّيحَ تَطْلُبُ عِنْدَهُمْ
لَهَا تِرَةٌ مِنْ جَذِبِهَا بِالْعَصَائِبِ
2- يَعْضُونَ أَطْرَافَ الْعِصِيِّ كَأَنَّهَا
تُخَرِّمُ بِالْأَطْرَافِ شَوْكَ الْعَقَارِبِ
3- سَرَوْا يَخِيطُونَ اللَّيْلَ وَهِيَ تَلْفُهُمْ
عَلَى شُعَبِ الْأَكْوَارِ مِنْ كُلِّ جَانِبِ
4- إِذَا مَا رَأَوْا نَارًا يَقُولُونَ لَيْتَهَا
وَقَدْ حَصَرَتْ أَيْدِيَهُمْ نَارٌ غَالِبٌ¹²³

118 Accâc, *Dîvân-ı Accâc*, 2/206-217.

119 Velîd b. Abdilmelik b. Mervân'ı kastetmiştir. Accâc, *Dîvân-ı Accâc*, 2/206-217.

120 Accâc bu sözüyle halifelige en layık kişinin Velîd b. Abdilmelik b. Mervân'ın olduğunu kastetmiştir.

121 İsfahânî, *el-Egânî*, 1/266.

122 Ferruh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/622.

123 el-Ferez dak, *Dîvân*, 30.

1. "Rüzgâr, kış gecelerinde ata binenlerden şiddetli bir intikam ister gibidir. Sarıkları onların yüzlerine rüzgârın şiddetinden sert bir şekilde çarpar sanki onlar yas tutuyorlarmış gibi.

2. Çadırın sütununu dondurucu soğuk sebebiyle ellerinde değil de ağızlarında taşıyorlar. Elleri taşıdıkları çadırın sütunu sanki akrelerin zehirli iğnesi gibidir.

3. Gece karanlığı çöktüğünde onlar önlerinde rehber olmadan develerin üzerinde yolculuklarına devam ederek dört bir taraftaki kabileleri dolaşırlar.

4. Karanlık gecede bir ateş gördüklerinde, 'Keşke alevli bir ateş olsaydı da soğuktan titreyen ellerini ona uzatsaydık.' derler."

el-Ferezdak'ın okuduğu bu şiire Abdülmelik öfkelenir ve öfkesinden yüzü bembeyaz olur. Bunun üzerine el-Ferezdak'a "yazıklar olsun sana" dedikten sonra Nusayb'a "kalk ve sen de bir şiir oku" dediğinde Nusayb şu şiirini okur (Tavîl):

- 1- أَقُولُ لِرَكْبِ قَافِلِينَ رَأَيْتُهُمْ قَفَا ذَاتِ أَوْ شَالَ وَمَوْلَاكَ قَارِبِ
2- قَفُوا خَبْرُونِي عَن سُلَيْمَانَ إِنِّي لِمَعْرُوفِهِ مِنْ آلِ وَدَّانِ طَالِبِ
3- فَعَاجُوا فَاثْنُوا بِالَّذِي أَنْتَ أَهْلُهُ وَكُو سَكْتُوا إِثْنْتَ عَلَيَّ الْحَقَائِبِ
4- هُوَ الْبَدْرُ وَالنَّاسُ الْكَوَاكِبُ حَوْلَهُ وَهَلْ تَشْبِهُ الْبَدْرَ الْمُنِيرَ الْكَوَاكِبِ¹²⁴

1. "Yolcu kervanlarına 'Sen suyu az olan yerde efendin su ararken onları gördün.' dedim.

2. Takipte olunuz ve Süleyman'dan haber veriniz! Ben iyiliğinden dolayı onu taniyorum. Veddân¹²⁵ ehlerinden talepteyim.

3. Yoldan saptılar ona hak ettiğini söylediler, eğer onlar sussalardı uzun zaman övülürdün.

4. O dolunay insanlar ise dolunayın etrafındaki yıldızlar gibidir. Yıldızlar, parlak dolunaya benzer mi?"

Abdülmelik bu şiiri dinledikten sonra el-Ferezdak'a, "Dinlediğin şiiri nasıl buldun." dediğinde el-Ferezdak'da "Aşiretinin en değerli şairidir." demiştir. Bunun üzerine Abdülmelik, "Senin aşiretinin de en değerli şairi

124 Nusayb b. Rebâh, *Dîvân*, 59-60.

125 Veddân, Mekke Medine arasında bir yer ismidir.

de sensin.” dedikten sonra kölesine Nusayb'a beş yüz dinar vermesini emretmiştir.¹²⁶

Halife, ismimin zikredilmediği şiirin şairine hediye vermem demişti. Bunun üzerine şairlerde inşâd ettikleri şiirlerinde halifelerin isimlerini zikretmeye başlamışlardır. Nusayb'a hediye vermeyi geciktirdiklerinde o da hediye alabilmek için inşâd ettiği şiirinde Ömer b. Abdülazîz'in ismini zikrederek methiyede bulunmuştur (Vâfir):¹²⁷

- 1- وَإِنْ وَرَاءَ ظَهْرِي يَا إِبْنَ لَيْلَى
أُنَاسًا يَنْظُرُونَ مِنِّي أُؤُوبُ
- 2- إِمَامَةٌ مِنْهُمْ وَلَمَّا قَبِيهَا
غَدَاةَ الْبَيْتِ فِي اثْرِي عَرُوبُ¹²⁸
- 3- تَرَكَتْ بِلَادَهَا وَتَأَيَّتْ عَنْهَا
فَأَشْبَهَ مَا رَأَيْتُ بِهَا السَّلُوبُ
- 4- فَاتَّبِعْ بَعْضَنَا بَعْضًا فَلَسْنَا
تَتَّبِيعُ لَكِنَّ اللَّهَ الْمُتَّبِيعُ¹²⁹

1. “Ey İbn Leyla! Arkamda ne zaman tövbe edeceğimi bekleyen bir grup insan var.

2. İmâmet onlardadır. Son gün batımının şafağında gözden yaşlar akar.

3. Ülkesini terk ettim ve ondan ayrıldım. Ceylandan yavrusunu zorla çekip alan kişiye benzediğimi gördüm.

4. Bir kısmımız bir kısmımızı takip etsin. Seni ödüllendiren bizler değiliz seni ödüllendiren sadece Allah'tır.”

Bu şiiri dinledikten sonra Nusayb'a hediyesini hemen vermişlerdir.

Nusayb, Abdülaziz b. Mervân'ın kapısına gelir ve kapıdaki görevliye halife için medih şiiri inşâd ettiğini söyler ve görevliye “Halife'ye haber ver de huzurunda şiirimi okuyayım.” der. Görevli halifeye “Siyahî bir adam sizin huzurunuzda medih şiiri okumak istiyor.” dediğinde halife, huzurunda Nusayb'ın şiir okumasına izin vermez. Çünkü Nusayb'ın kendilerini güldürüp alay edeceğini zannetmiştir. Halife görevliye “Ona ihtiyaç duyduğumuzda kendisini çağıracağımızı söyle.” der. Nusayb şiirini okumak için dört ay halifenin kapısına gelir. İhtiyaç duyulduğunda Nusayb'a, “Gel

126 Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, 2753-2754.

127 İsfahânî, *el-Egânî*, 1/268.

128 ما قَبِيهَا: Gözün burna en yakın olan yeri.

129 Nusayb b. Rebâh, *Dîvân*, 63; İsfahânî, *el-Egânî*, 1/326.

halifenin huzurunda medih şiirini oku.” diye haber gönderilir. Nusayb halifenin huzuruna girmiş ve medih şiirini okumaya başlamıştır (Mütekârib):

- 1- لَعِيدَ الْعَزِيزِ عَلَى قَوْمِهِ وَعَغْرِيهِمْ نَعَمَ ظَاهِرِهِ
2- قَبَابُكَ الْيَنْ أَبْوَابِهِمْ وَدَارُكَ مَا هَوْلَةٌ عَامِرِهِ
3- وَكَلْبُكَ إِرَافَ بِالزَّائِرِينَ مِنَ الْإِمِّ يَابِتَّتْهَا الزَّائِرَةُ
4- وَكَفَكَ حِينَ تَرَى السَّائِلِينَ أُنْدَى مِنَ اللَّيْلَةِ الْمَاطِرِهِ
5- فَمِنْكَ الْعَطَاءُ وَمَنَا الثَّنَا بِكُلِّ مُحَبَّرَةٍ سَائِرِهِ¹³⁰

1. “Abdülaziz kendi kavmine ve diğerlerine karşı onun görünümü (yardımı) ne güzeldir.

2. Senin kapın diğerlerinin kapısına göre şefkat kapısıdır. Senin evin (yurdun) yaşanılacak bereketli bir yerdir.

3. Ve köpeğin gelen ziyaretçilere karşı kendisini ziyarete gelen kızına annenin şefkatinden daha şefkatlidir (naziktir).

4. Fakirleri gördüğünde senin avcun yağmurlu gecede yağan yağmurdan daha cömerttir.

5. Sizden vermek, yazılmış ve insanlar arasında bilinen (yaygın) bütün kasidelerle övgü bizden.”

Halife bu şiiri dinledikten sonra Nusayb’a iki yüz dinar verin diye emretmiştir.¹³¹

3.10. Nâbiga eş-Şeybânî¹³² (öl. 127/745)

İsmi Abdullâh b. el-Muhârik’tir. İsfahânî (öl.356/967), Nâbiga’nın halife Abdülmelik’e yazdığı bir şiire istinaden onun Hristiyan olduğunu, zira şiirinde İncil ve rahipler adına yemin ettiğini söylemiştir.¹³³ Ancak Ömer Ferrûh inşâd ettiği şiirlerinin içerik ve konularını dikkate alarak onu Müslüman olarak kabul etmiştir.¹³⁴ Abdülmelik bir kutlama progra-

130 Nusayb b. Rebâh, *Dîvân*, 99.

131 İsfahânî, *el-Egânî*, 1/263-264.

132 Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye*, 321.

133 Tülücü, “Nâbiga eş-Şeybânî”, 32/161-162.

134 Ferruh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 1/530.

mında iken ve insanlar etrafında toplanmış kutlama yaparken Nâbiga halifeyi metheden şu şiirini okumuştur (Münserih):

- 1- أَمَا قَرِيْشُ فَأَنْتَ وَارِثُهَا تَكْفُ مِنْ شَعْبِهِمْ إِذَا طَمَحُوا
2- حَفِظْتَ مَا صَبَّعُوا وَزَنَدَهُمْ أَوْرِيَّتَ إِذَا أَصْلَدُوا وَقَدْ قَدَحُوا
3- مَنَاقِبُ الْخَيْرِ أَنْتَ وَارِثُهَا وَالْحَمْدُ ذُخْرٌ تُغْلِي بِهِ رِيْحُ
4- آلَيْتَ جَهْدًا وَصَادِقُ قَسْمِي بِرَبِّ عَيْدٍ تَجُنُّهُ الْكُرْحُ
5- فَهَوَّ يَتْلُو الْإِنْجِيلَ يَدْرُسُهُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ قَلْبُهُ قَفْحُ
6- لَا بَيْتَكَ أَوْلَى بِمَلِكٍ وَالِدِهِ وَعَمُّهُ إِنْ عَصَاكَ مُطْرَحُ
7- دَاوُدُ عَدْلٌ فَاحْكَمْ بِسُنَّتِهِ وَأَلْ مَرَوَانَ إِنْهُمْ نَصَحُوا
8- فَهُمْ خِيَارٌ فَاعْمَلْ بِسُنَّتِهِمْ وَاحِيٍ يَخِيْرُ وَإِكْدَحُ كَمَا كَدَحُوا¹³⁵

1. "Kureyş'e gelince siz onların varislerisiniz. Arzu ederlerse onlara isyan etmekten vazgeç.

2. Mahvettiklerini korudun ve yeniden güçlendirdin. Onlar iftira atarken, kaba davranırken sen içine attın ve onlara olan kin ve nefretini gizledin.

3. İyiliğin, faziletlerin mirasçısı sensin. Hamd azıktır. Hamd eden kişi kazancı ile övünür.

4. Geri dönmemek üzere dürüstçe bir yemin ettim ve yeminime sadığım. O kulun Rabbine yemin ederim ki! Kûfe diyarında keşişlerin yaşadığı küçük evlerde gizleniyorlar.

5. O İncil'i Allah korkusundan kalbi mutmain olmayarak okuyor ve okutuyor.

6. Oğlunuz, babasının mülkiyetinde daha fazla hak sahibidir. Ve amcası eğer isyan ederse uzak diyarlara atılır.

7. Dâvûd adildir, onun sünnetine göre hükmet. Mervânoğullarına Allah nasihat etti.

8. Mervânoğulları seçkin kişilerdir. Onların yolunu takip et. Onları hayırla yad et ve onların çalıştıkları gibi çalış."

Abdülmelik, Nâbiga'nın bu şiirini dinleyince tebessüm etmiş beğen-

135 Nâbiga, *Dîvân*, 107-108.

diğini belirtmiş fakat ona atıye vermemiştir.¹³⁶

3.11. Sâib b. Ferrûh Ebû'l-Abbas Ama (öl. 136/730)

Kötü niyetli hiciv şairidir ve Ehl-i Beyte öfkeliidir.¹³⁷ Benî Ümeyye'ye aşırı derecede sevgi besleyerek onları methetmiştir. Benî Ümeyye de onun kendilerine beslediği sevgiyi karşılıksız bırakmayarak Mekke'de yaşayan Sâib'e hediyeler göndermişlerdir.¹³⁸

Ebû'l-Abbas, Hz. Ali taraftarı olan Ebû Tufeyl'e şöyle seslenmiştir:

- 1- لعمرک إننی وأبا طفیل¹³⁹ لمختلفان والله الشہید
2- أرى عثمان مهتدياً وأبى متابعتي وأبى ما يريد
3- لقد ضلوا بحب أبي تراب كما ضلت عن الحق اليهود (السيوف)¹⁴⁰

1. "Ömrüne yemin ederim ki! Ben ve Ebû Tufeyl birbirimize karşısız ve Allah buna şahittir.

2. Osman'ı doğru yolda bulmuşum. Fakat istediğini yaptığından dolayı bana uyum sağlayamıyor.

3. Yahudiler'in hakikatten ayrıldığı gibi onlarda Ebû Turab'ı (Ali'yi) aşırı sevmeleri sebebiyle haktan ayrıldılar."

Ebû'l-Abbâs Emevîler'in bir benzerinin olmadığını, Müslümanların iktidarlarının yok olmak üzereyken iktidarı devralarak kalıcı hizmetler yaptıklarını söyleyerek onları methetmiştir:

- 1- ولم أرَ حياً مثلاً حيّ تحمّلوا إلى الشام مظلومين منذ بُرئت
2- أعزّ وأمضى حين تشجّر القنا وأعلم بالمسكين حيث يبيت
3- وأرقق بالذنيا بأولى سياسة إذا كاد أمر المسلمين يفوت
4- إذا مات منهم سيّد قام سيّد بصير بعورات الكلام زميت¹⁴¹

1."Ey Ümeyyeoğulları! Zulme uğratılmış olarak Şam'a gitmek üzere

136 İsfahânî, *el-Egânî*, 7/106-113.

137 Merzübânî, *Mu'cemü's-şu'arâ*, 2/130.

138 İsfahânî, *el-Egânî*, 16/466.

139 Ebû Tufeyl Amir b. Vâsileye seslenir.

140 Kütübî, *Fevatü'l-vefeyât*, 2/41.

141 Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, 1/333.

göçünü yükleyip yola koyulan bir topluluğun benzerini hayatım boyunca görmedim.

2. Mızraklar birbirine tokuşturulduğunda onlar en kuvvetli ve daha etkili, gece olduğunda da düşkün olanı en iyi tanıyan kişilerdir.

3. Müslümanların iktidarı yok olmak üzereyken (Emevîler) siyasetin gereğini yaparak yaşadıkları yerlerde kalıcı hizmetler ortaya koydular.

4. Aralarından bir lider öldüğünde yerine saygıdeğer, konuşmadaki kusurları anında fark eden yeni bir lider ortaya çıkar."

Emevî Devleti yıkıldığında inşâd ettiği mersiyesinde onlara olan sevgi ve muhabbetinin kendisi ölene dek süreceğini söylemiştir:

1- أمست (آمت) نساء بني أمية منهم (أيما) وبناتهم بمضيعة أيتام

2- نامت جدودهم وأسقط نجمهم والنجم يسقط والجدود تنام

3- خلت المنابر والأسرة منهم فعليهم حتى الملمات سلام¹⁴²

1. "Benî Ümeyye kadınları dul, kızları yetim, kimsesiz.

2. Ataları (veya şansları) uykuya daldı. Onların yıldızlarının parlaklığı kayboldu. Yıldızları kayar, ataları (şansları) da uykuya dalar.

3. Minberler boş kaldı. Onlar soylu, asil bir aileydi. Ölene kadar onlara selam olsun!"

İsimleri ve şiirleri kısaca ele alınan şairlerin yanı sıra Emevî taraftarı olan ve şiirleriyle onları destekleyen bazı şairler daha vardır:

1. Ümeyye b. Ebî Âzib el-Hüzelî (öl.75/695).¹⁴³

2. Cebehâ el-Eşcaî.¹⁴⁴

3. Hakem b. Abde'l-Esedî (öl. 106/725).¹⁴⁵

4. Şebîb b. el-Bersâ (öl. 100/718).¹⁴⁶

5. Abdullah b. Hacş.

142 Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 1341.

143 İsfahânî, *el-Egânî*, 24/192.

144 Âmidî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif fi esmâ'i's-şu'arâ*, 96.

145 İsfahânî, *el-Egânî*, 2/603.

146 İsfahânî, *el-Egânî*, 12/462.

6. el-Uceyr es-Selûlî.

7. el-Fadl b. Abbas (öl. 25/639).

8. Mûsa b. Yesâr (öl. 110/728).¹⁴⁷

Sonuç

Edebiyat denildiğinde Araplarda ilk akla gelen sanat dalı şiiirdir. Emevîler Dönemi'nde şiiir sanatında önemli şiiirler yetişmiş ve şiiir zirveye ulaşmıştır. Emevîler Dönemi'nde yaşanan dinî, siyasi, sosyal gelişmeler ve mezhep mücadeleleri Arap şiiirini etkisi altına almış, edebiyatta yeni içeriklere ve yönelişlere yol açmıştır.

Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Emevî Devleti'nin kurucusu Muâviye Hz. Ali'ye biat etmeyerek işi hakemlere havale etmiş. Hâkimiyeti ele geçirip devleti kurduktan sonra da "Halîfetullah" unvanını kullanmıştır. Bu dönemde halifelik saltanata dönüştürülerek asabiyet temeline dayandırılmış. Sonucunda da Muâviye yerine oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmek istemiş ve Yezîd'in halifeliğinin yâd edilmesi için bir güfte yapmasını ve bu güfteyi halkın önünde şarkı halinde söylemesini Miskînu'd-Dârimî'den istemesi siyasi şiiirin ilk ateşini yaktığı kabul edilmiştir.

İslâm âleminde bu olaydan sonra siyasal açıdan kopmalar ve kırılmalar baş göstermiştir. Bu kopmalar sonucunda Emevîler ve onların yönetimini destekleyen taraftar medya olan siyasi şiiirler ve muhalif olan Hâricî, Zübeyrî ve Şîa grupları ile bu grupları destekleyen muhalif medya olan siyasi şiiirler ortaya çıkmıştır. İktidarla muhalifler arasında meydana gelen iktidar mücadeleleri şiiire yansımış ve her fırka kendini savunacak şiiirler yetiştirmiştir.

Emevî iktidarını destekleyen şiiirler halifeleri ve bürokratları destekleyen şiiirler inşâd etmişlerdir. İnşâd ettikleri şiiirlerde Emevîler'in iktidar haklarını Kur'ân ve sünnet merkezli yapmayıp, Kur'ân ve sünnetten deliller getirilmeden "Allah bu hânedanı yönetime uygun görmemiş olsaydı, iktidara bunlardan daha lâıyk kimseler olsaydı onları iktidara getirirdi" söylemini kullanmışlardır.

Bu söylemi kullanan Emevî taraftarı şiiirlerde inşâd ettikleri şiiirlerinde halifeler için: "*Dünya'nın dört bir tarafında yaptıkları iyilikler in-*

147 İsfahânî, *el-Egânî*, 3/244.

sanlar tarafından da takdir edilen.” “Yeryüzü Allah’ındır ve Allah onu halife olarak tayin etti.” “Sen yer yüzünde Allah’ın çobanısın, sana itaat edilir.” “İnsanların en hayırlısı, niyet edilen hedefe ulaştıran rehber”, “Allah Mervanoğullarını dinimizin direkleri yaptı.” “Halife dolunaydır. İnsanlar ise dolunayın etrafındaki yıldızlar gibidir.” “Mervânoğulları’nın seçkin kişiler olduğu ve onların yolunun takip edilmesinin gerektiği.” “Gözler onu görünce sanki gecenin zifiri karanlığını aydınlatan dolunay gibi aydınlanır.” “Halife Hz. Peygamber’in (a.s.) emîrû’l-mü’minînidir. Ona halifelik verilmiş ve Allah ona yardım ederek onu yüceltmıştır.” gibi ifadelerle halifeler yüceltilmiş hatta daha fazla hediyeler ve atiyeler alabilmek için şair daha da ileri giderek “Eğer İsâ onu müjdeleyip peygamberliğini haber vermeseydi, o nura davetçi Peygamber sen olurdun.” sözüyle övgüler zirve yapmıştır.

Kaynakça

Accâc, Ebü's-Şa'sâ' Abdullah b. Rü'be. *Dîvân-ı Accâc*. 2 Cilt. thk. Abdülhafız es-Sutlî. Dîmaşk: Mektebetü Atlas, 1971.

Âmidî, Hasen b. Bişr. *el-Mü'telif ve'l-muhtelif fî esmâ'î's-su'arâ'*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1411/1499.

Âmilî, Adî b. Rikâ. *Dîvân*. thk. Hasan Muhammed Nüreddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.

Bağdâdî, Abdülkadir. *Hızânetü'l-edeb*. Kahire: Mektebetü Hancî, 1404/1984.

Baytar, Muhammed Adnân. *Mecâlisü'l-hamr fî şiri'l-Emevî*. Tışreen University Latakia, 1429/2008.

Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*. thk. Süheyl Sekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1. Basım, 1417/1996.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Beyân ve't-tebyîn*. 4 Cilt. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Beyrut: Dâru'l- Cîl, ts..

Cerrârî, Abbas. *Fî's-şiri's-siyâsî*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1974.

Cevzî, Ebû'l-Ferec. *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992.

Cumahî, İbn Sellâm. *Tabakâtü fuûli's-su'arâ'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2001.

Dârimî, Miskîn. *Dîvân*. thk. Abdullah el-Cûrî. Bağdad: Dâru'l-Basarî, 1389/1970.

Dayf, Şevkî. *et-Tetavvür ve't-tecdîd fî's-şiri'l-Ümevî*. Beyrut: Dâru'l-Maârif. 8. Basım, 1965.

Dayf, Şevki. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî 2*. Kahire: Dâru'l-Maârif. 7. Basım, 1960.

Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyat Tarihi III*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2017.

Demircan, Adnan (ed.). *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*. 15. Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.

Demircan, Adnan. *Emevîler*. İstanbul: Beyan Yayınları. 4. Basım, 2018.

el-Ferezdak. *Dîvân*. thk. Ali Fâur. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987.

Emin, Ahmed. *Fecrû'l-İslâm*. çev. Ahmed Serdaroğlu. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976.

Er, Rahmi. "Kümeyt el-Esedî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/551-552. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Ergin, Ali Şakir. "İbn Kays er-Rukayyât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/108-109. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Esedî, Abdullah b. Zübeyr. *Şiir*. thk. el-Cubûrî. Bağdad: Dâru'l-Hürriye, 1394/1974.

Esedî, Kümeyt b. Zeyd. *Dîvân*. thk. Muhammed Nebîl Tarîfî. Beyrut: Dâr Sadır, 2000.

Fâhûrî, Hannâ. *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*. Beyrut: Amerikan University of Beirut, 1953.

Ferruh, Ömer. *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*. Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-Melayîn. 4. Basım, 1981.

Goldzîher, Ignaz. *Klasik Arap Literatürü*. çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er. Ankara: İmaj Yayınları, 1993.

Hamevî, Yâkût. *Mu'cemü'l-üdebâ'*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993.

Himyerî, Yezîd b. Ziyâd b. Rebîa. *Dîvân*. thk. Abdülkûddüs Ebû Sâlih. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1402/1982.

Hitti, Philip K. *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011.

Hûfî, Ahmed Muhammed. *Edebü's-siyase fî asrı'l-Emevî*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1384/1965.

İbn Asâkir. *Târîhu medîneti Dımaşk*. 74 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1415/1995.

İbn Hallikân. *Vefeyâtü'l-a'yân*. thk. Yûsuf Ali Tavîl-Meryem Kasım Tavîl. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1971.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr Sadır, ts..

İsfahânî, Ebü'l-Ferec. *el-Egânî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru'l-hyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1986.

Keylâlî, Abdülvehhâb. *Mevsûatü's-siyâse*. 7 Cilt. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 1994.

Kılıç, Hulusi. "Accâc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/320-321. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kıttı, Abdülkadir. *Fî şiri'l-İslâmî ve'l-Emevî*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-Arabî, 1407/1987.

Kütübî, Salâhaddîn Muhammed b. Şakir b. Ahmed ed-Darânî. *Fevâtü'l-vefeyât*. 5 Cilt. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâr Sadır, ts..

Merdum Bek, Halil. "el-Ahtal" *Mecelle el-Mecmeu'l-âlemi'l-Arabî*, 33/2 (1377/1958).

Merzûbânî, *Mu'cemü's-su'arâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.

Minkârî, Nasr b. Müzâhim. *Kitâbü Vak'ati Sıffîn*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: el-Müessesetü'l-Arabiyye el-Hadîse. 2. Basım, 1382.

Muhtâr, Muhammed. *el-Hayâtü'l-edebiyye fî'l-asrı'l-Emevî*. Kahire: Câmiatü'l-Ezher. 6. Basım, 1439/2018.

Nasûlî, Enîs Zekeriyâ. *ed-Devletü'l-Emeviyye fî's-Şâm*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2014.

Nusayb b. Rebâh. *Dîvân*. thk. Dâvûd Sellûm. Bağdad: Mektebetü'l-İrşâd, 1968.

Nümeyrî, Râî. *Dîvân*. thk. Vadîh es-Samed. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1416-1995.

Özbalıkçı, Mehmed Reşit. "Miskîn ed-Dârimî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/185. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Rukayyât, Ubeydullah b. Kays Abdullah. *Dîvân*. thk. Muhammed Yûsuf Necm. Beyrut: Dâr Sadır, 2009.

Sellûmî, Ali Muhammed. *ed-Devletü'l-Emeviyye*. 2. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife. 1429/2008.

Şeybânî, Nâbiga. *Dîvân*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısıryye. 3. Basım, 2000.

TDK, *Türkçe Sözlük*. 11. Basım. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlar, 2011.

Tuleymât, Gâzi-el-Eşkar, İrfân. *eş-Şuarâu' fi'l-asri'l-Emevî*. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1430/2009.

Tülücü, Süleyman. "Nâbiga eş-Şeybânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/161-162. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Tülücü, Süleyman. "Râî en-Nümeyrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/426-427. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Uzun, Taceddin. "Eymen b. Hureym". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/551. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Yiğit, İsmail. "Emevîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/87. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Zeydân, Corcî b. Habîb. *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye*. Kahire: Hindâvî, 2013.